ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №3 (79) (сакавік)

www.lit-bel.org www. novychas. info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

ІНТЭРВ'Ю

Леанід Галубовіч: «ПАЭЗІЯ НЕ БЫВАЕ ЧУЖОЙ ЦІ НЕЧАЙ»

— Шаноўны Леанід Міхайлавіч, летась у Вас выйшла даўно чаканая чытачамі кніга паэзіі «З гэтага свету». Кажу «чаканая», бо пры чытанні Вашых зацемак і крытычных артыкулаў не пакідала адчуванне, што і вершы таксама пішуцца… Што ўсё ж такі натхніла Вас праз гады вярнуцца да паэзіі?

— Паэзія і натхніла. Я не адыходзіў ад яе, як таго і вымагала мая штодзённая праца рэдактарам крытыкі (і ў «Крыніцы», і ў «ЛіМе»). Я чытаў і неабходнае для сваіх выданняў, і запатрабаванае маёй уласнай натурай. Больш за тое, публікаваў свае ўражанні ад прачытанага. Але не думаю, што мяне натхніла «на сваю ўласную паэтычную творчасць» сучасная беларуская паэзія. Вечарамі я заўжды перачытваю сваю любімую класіку: Багдановіча, Жылку, Танка, Куляшова, Стральцова, Сербантовіча, Янішчыц, Цютчава, Аненскага, Ахматаву, Блока, Чухонцава, Фроста, Рыльке, найлепшыя ўзоры японскай і кітайскай паэзіі… Паэзія не бывае чужой ці нечай. Калі ты ёю захапляешся, то яна ўжо твая. Не важна, хто і калі яе напісаў. Аднойчы, едучы сонечным ранкам на працу ў вагоне трамвая, пад манатонны перагрук колаў, у паўдрымоце прыйшло ў галаву чатырохрадкоўе… Прайшло больш дзесяці гадоў. Як такое магло стацца? Здзіўлены, па прыездзе я яго запісаў… Пасля — само па сабе, час ад часу — пачало з'яўляцца іншае. Калі (праз маю нястрымную шчырасць) пра тое даведаліся калегі, то паступова схілілі да выдання зборніка. Такая вось гісторыя. Сама паэзія сваёй унутрана-затоенай сілай ссунула цяжкі камень зароку… Скажу толькі, што вярнуўся я ўсё ж да вершаў, а не да паэзіі, як бы мне таго ні хацелася…

— «Завязаўшы» з паэзіяй, Вы пераключыліся на крытыку і больш за 10 гадоў аналізавалі творчасць іншых пісьменнікаў. У чым, на Ваш погляд, адметнасць літаратурнага працэсу 2000–2012 гадоў?

— Найперш трэба сказаць, што гэты працэс катастрафічна скукожыўся. Былі творча кастрыраваны ўсе літаратурна-мастацкія часопісы і тыднёвік «ЛіМ». Наўслед адбыўся мусовы падзел Саюза пісьменнікаў. Але гэтулькае не ў гэтых праявах неронаўшчыны. Мастацтва ўжо ад пачатку перабудовы, ад нечаканай раптоўнасці свабодай слова, ад «лёгкасці духоўнага быцця» пачало губляць сваю асабовую ўнутраную таемнасць. Чым далей, тым больш… Цяпер сям-там можна заўважаць адраджэнне самой прыроды мастацтва. Творцы сталі праяўляцца ўсё больш выразна. Яшчэ мала высокіх літаратурных набыткаў, але яны ўжо ёсць. І гэта ўсцешвае. Не выпускаю з поля зроку паэтычную творчасць Ярыны Дашынай, Янкі Лайкова, Віталя Рыжкова, Антона Рудака…

— Ян Максімюк у артыкуле «Страх крытыкі» сцвярджаў, што «беларускай літаратурнай крытыкі няма». Крытыкі сапраўды няма? Што, на Вашую думку, стрымлівае развіццё беларускай крытыкі?

— Развіццю крытыкі перашкаджае кволае развіццё літаратуры. Так як літаратура робіцца ўсё больш даходліва-візуальнай, то глыбіня мыслення і творчае майстэрства адпрэчваюцца прагматызмам хуткаплыннага чалавечага існавання. Такая ўжо сённяшняя эвалюцыя зямной цывілізацыі, «няпісаным правілам» якой супрацьдзейнічаюць вельмі малая колькасць творчых індывідуумаў. Таму мяне абсалютна не здзіўляе, што абслугоўваннем падобнай («пачасовай») літаратуры займаецца літаратурная журналістыка. І, здаецца, такой літаратуры гэтага дастаткова, хоць недзе некаму, магчыма, хочацца і большага: каму — прэміі імя Ежы Гедройца, каму — Дзяржаўнай, а каму і — Нобелеўскай… Сваю ролю тут адыгрывае і малая чытацкая аўдыторыя. «Відовішчаў і хлеба!» — вось што стаіць у нас на парадку дня. Хакей і Дажынкі не сыходзяць з экранаў тэлевізараў.

Аднак гэта не азначае, што вартай літаратурнай крытыкі ў нас няма. Хіба сур'ёзнаму чалавеку нічога не гавораць такія імёны, як І. Шаўлякова, Ц. Чарнякевіч, А. Лапіцкая… Магчыма, яны пішуць з разлікам «на заўтра». Дык гэта тым больш не павінна спараджаць страху і памірання…

— Мінулы год быў абвешчаны Годам кнігі. Ці адчулі Вы як пісьменнік і крытык адметнасць гэтага года? Якую кнігу (кнігі) Вы лічыце «Кнігай года»? На якія кнігі параіце звярнуць увагу чытачам «Кніганошы», пашукаць у кнігарнях?

— У гэтым плане ў мяне год як год. Як народ кажа, хоць гаршком назаві… Адчуваю, што старэю і ўсё больш самотнею. А адзінокаму, замкнёнаму ў сабе, што чалавеку трэба? Найперш кніга. Мне прынамсі. Таму як чытаў, так і чытаю. Скажу, што з новага з задавальненнем сёлета прачыталася: «Рай даўно перанаселены» Алены Брава, «Ланцуг» Андрэя Федарэнкі, кніга перакладной паэзіі Яна Твардоўскага «Разам з табою», «Адна капейка» Уладзіміра Сцяпана, зборнік эсэ і мініяцюр «Паспець надыхацца» Сяргея Рублеўскага, чытаю нядаўна падораны галіяфаўскі томік Юры Станкевіча «Шал»… Кнігі на чужы густ і падказкі не выбіраю, не чытаю і другім не раю. Проста чытаю тое, чаму здзіўляюся і па-добраму зайздрошчу. Гэта прыходзіць з гадамі. Таму маладзейшым зычу расці — чытаючы.

15 снежня 2012 г.

Алесь Сачанка

АНТАЛОГІЯ

САКАВІК

Максім ТАНК

— І снег ужо амаль што знік,
І дзень стаў больш праменны.
Ты ж скардзіўся на сакавік,
І ветраны і зменны.

— Ты, знаць, забылася, што ён
Быў сватам на вяселлі,
Што без яго мы весніх дзён
З табой ў жыцці не мелі б.

* * *

Рыгор БАРАДУЛІН

Дваццаць пятага сакавіка —
Годны дзень
Беларускай дзяржавы.
Веснаплынных вятроў талака
Пыл з кароны атрэсла іржавы.
Шматавалі нас досыць арлы
І з адной, і з дзвюма галавамі.
Мы не з нейкай бязроднай імглы,
Нас вякі як сваіх
Гадавалі.
Мы — ратаі святла,
Крывічы,
Верхачы неўміручай Пагоні.
Маладзік сакалом на плячы,
Гартны меч у цвярдое далоні.
Лучыць нашыя мары рака
Бел-чырвон-белага сцяга.
Дваццаць пятага сакавіка —
Наша свята,
Пароль
І прысяга!

* * *

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

Стыў сакавік.
Начамі снег трашчаў,
А ранкам плыў уверх дымок
стракаты,
І, нібы звер, ад шэрані кудлаты,
Замерзлы звер —
Дуб у двары стаяў.
Асілак дуб.
Лічы, бадай мільён
Гадоў яму было па розных былях.
Дуб службу нёс:
Падводзіў вынік ён
Таму ўсяму, што мы за дзень рабілі.
Нязломны дуб.
Калі дарэмна быў
Пражыты дзень, у пустаце
і тлуме,
Сукамі дуб па даху хаты біў
І прымушаў пра дзень наступны
думаць.
Дзівосны дуб…
А сакавік суровы,
І дзень сказаў:
— Такая, браце, рэч:
Дзівосныя ці простыя — ўсё дровы,
Цяпло даюць, калі пакласці ў печ…

Цяпер наш двор — пустэльная зямля,
Ды нечага і ў нас саміх не стала…
Так выйшла, што суровая зіма
Ў той год амаль да мая лютавала.

САЮЗ

ГАРОДНЯ

Адбылося чарговае паседжанне Гарадзенскай абласной філіі ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». На пачатку сустрэчы хвілінай маўчання была ўшанаваная памяць Міхася Чарняўскага і Юрыя Гуменюка. Старшыня аддзялення Юрка Голуб зрабіў справаздачу па выніках дзейнасці суполкі.

Акрамя звычайнай справаздачнай нагоды мелася яшчэ адна нешараговая і ўрачыстая — выхад гарадзенскага альманаха «Новы замак». Вынікам пачэснай працы ўкладальніка сп. Сяргея Астраўца і рэдакцыі на чале са старшынём філіі Юркам Голубам сталася грунтоўнае выданне, на 250 старонках якога змясціліся творы дваццаціаднаго аўтара.

Было адзначана, што калі для літаратурнай Гарадзеншчыны XXI стагоддзя выданне альманаха справа знакавая і новая, то ў агульным кантэксце гэтая падзея адраджае традыцыю выдання альманаха ў горадзе над Нёманам, некалькі нумароў якога выйшла ў 50-ых гадах мінулага стагоддзя. У 1986 годзе была яшчэ адна спроба: з'явіўся «Край мой Нёман» з прадмовай Васіля Быкава.

На паседжанні былі таксама абмеркаваныя мерапрыемствы па прэзентаванні «Новага замка» і новай кнігі гарадзенскага паэта Анатоля Брусевіча.

МАГІЛЁЎ

24 лютага 2013 года адбылося чарговае паседжанне Магілёўскага аддзялення ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Хвілінай маўчання была ўшанавана памяць сябра СБП Івана Аношкіна, які памёр 3 лютага. Старшыня аддзялення Мікола Яцкоў зрабіў справаздачу па выніках дзейнасці суполкі за мінулы месяц. Быў зроблены агляд публікацый сябраў аддзялення ў абласным і рэспубліканскім друку. Таксама былі прэзентаваны новая кніга слаўгарадскага пісьменніка, сябра СБП Феліксы Шкірманкова «Кантрольны маршрут» і кніга магілёўскага пісьменніка Алеся Казекі «Марыйка», у падрыхтоўку да выдання якой вялікі ўнёсак зрабілі сябры СБП Сяргей Украінка і Мікола Яцкоў.

Былі разгледжаны прапановы па ўдасканаленні працы аддзялення і іншыя пытанні дзейнасці мясцовай пісьменніцкай арганізацыі.

СУСТРЭЧА З НАРОДНЫМ

3 сакавіка 2013 года адбылася сустрэча народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча з Ялінкай Салаўёвай — адзінай вучаніцай адзінага беларускамоўнага класа школы № 1 Магілёва.

Ніл Сымонавіч з цікавасцю і прыязнасцю пазнаёміўся з бацькамі Ялінкі — Надзеяй і Зміцерам. Дзяўчынка прачытала верш Н. Гілевіча і ўручыла паэту падарунак, зроблены сваімі рукамі.

За кубачкам гарбаты адбылася сяброўская гутарка, падчас якой размова пра беларускасць і родную мову перапляталася з успамінамі і чытаннем вершаў.

У сустрэчы прыняў удзел старшыня Магілёўскага аддзялення СБП Мікола Яцкоў.

КРАСАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

12.04.1938 — Алесь Герасімавіч Масарэнка
15.04.1938 — Пётр Рыгоравіч Макарэвіч
15.04.1958 — Леанід Уладзіміравіч Маракоў
24.04.1938 — Аляксандр Дзям'янавіч Стадуб
28.04.1953 — Валянціна Іванаўна Аксак

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

ПОВЯЗЬ

ВАСІЛЬ БЫКАЎ І ВЯЛІКАЯ СЕВЯРЫНКА

У Вялікасевярынкаўскай агульнаадукацыйнай школе на Кіраваградчыне (Украіна) шануюць памяць беларускага пісьменніка Васіля Быкава. Настаўнікі і вучні гэтай школы — даўнія добрыя сябры ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Як вядома, з Кіраваградчынай звязаныя няпростыя старонкі біяграфіі нашага пісьменніка. У час Другой сусветнай вайны Васіль Уладзіміравіч ваяваў на ІІ і ІІІ Украінскіх франтах, быў двойчы паранены, ляжаў у шпіталях. У 1944 годзе бацькі пісьменніка атрымалі паведамленне, што іх сын мужна загінуў у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі каля Кіраваграда. Але Быкаў выжыў. І апісаў тыя жахлівыя баі пад Вялікай Севярынкай у аповесці «Мёртвым не баліць»…

Памяць пра народнага пісьменніка Беларусі жыве ў тым мястэчку і сёння. Дзесяцікласнікі Вялікасевярынаўскай школы факультатыўна вывучаюць музеязнаўства і працуюць у музейным пакоі «Васіль Быкаў і наш край». Сёлета склад экскурсаводаў быў абноўлены, была праведзена экскурсія для настаўнікаў выяўленчага мастацтва Кіраваградскага раёна.

Цяпер ідзе збор матэрыялаў для стварэння школьнага вэбсайта пра дзейнасць школьнага музея пра Васіля Быкава. Адбылася чытацкая канферэнцыя па вядомым творы Васіля Уладзіміравіча «Жураўліны крык», а ў траўні ў Вялікасевярынаўскай школе плануецца правядзенне такога ж мерапрыемства па кнізе «Доўгая дарога дадому».

Прэсавая служба СБП

ПАЛІЦА

«НОВЫ ЗАМАК»: 2012

Традыцыйна напрыканцы года літаратурнае жыццё прыкметна актывізуецца.

Спешна друкуюцца апошнія запланаваныя ў серыях выдавецтваў кнігі, адбываецца стварэнне выніковых рэйтынгаў найбольш папулярных твораў, ідзе складанне лонг і шорт-лістоў прэмій, падлічваюцца асобнікі, аўтарытэтныя эксперты аддаюць галасы, абвяшчаюцца відавочныя фаварыты і называюцца нечаканыя адкрыцці. На тле татальнага рэзюмавання з'яўленне нечага новага праходзіць неяк незаўважна, ці, нават, калі і адзначаецца, то падсвядома пераносіцца нібы на наступны год, каб у апошні момант не блытаць нечаканай картай прыгожа раскладзены пасьянс.

У падобнай сітуацыі выяўляецца натуральна неабходным вяртанне да цікавых і незаслужана незаўважаных падзей, што мелі месца ў 2012 годзе.

Найперш хацелася б спыніцца на важнай з'яве, якой стаўся выхад літаратурнага альманаха «Новы замак», запачаткаванага Гродзенскім абласным аддзяленнем Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Варта адразу адзначыць, што з'яўленне альманаха стала прыемнасцю, але не тое каб нечаканасцю. Беларушчына ў шырокім сэнсе разумення гэтае з'явы, нягледзячы на дзесяцігоддзі дэнацыяналізацыі, мае ў заходнім рэгіёне натуральнае і адносна трывалае апірышча. Невыпадкова ў слыннай кнігарні «Ў» сярод розных раздзелаў і рубрык ёсць адмысловая «Гродзенская палічка».

Улічваючы гэтыя акалічнасці, вазьму на сябе адказнасць меркаваць, што выхад альманаха стаўся лагічным крокам гарадзенскай пісьменніцкай супольнасці на шляху замацавання сваёй творчай адметнасці і краёвай згуртаванасці.

Што да назвы, то яна падаецца надзвычай удалай, бо атрымалася з аднаго боку грунтоўнай, з другога сімпатычнай і запамінальнай. Тут спалучыліся (патрэбная такому выданню, як альманах) дыхтоўная традыцыйнасць з імкненнем да развіцця і пошуку. І, калі першае фармулюецца ў вобразе «замку» — цвержы, фартэцы, з яе магутнасцю і непахіснасцю, то другая частка выяўляецца ў яго «навізне» з адкрытасцю свежым поглядам і сучасным тэндэнцыям. У спалучэнні ж мы атрымліваем шматузроўневасць, здольную аб'ядноўваць пад адной вокладкай творцаў розных стыляў і пакаленняў.

Рэдакцыя ў складзе Юркі Голуба, Сяргея Астраўца, Ігара Жука, Аляксея Пяткевіча і Сяргея Чыгрына прапануе чытачу класічную будову замкавага гмаху: паэзія, проза, пераклады і крытыка. Пасля па-добраму груваскай і пастраўцоўскую мудрагелістай прадмовы ўкладальніка, які гасцінна запрашае ў новастораны замак, расчыняючы перад чытачом браму са сфінксамі, увазе чытача прапануецца раздзел паэзіі.

Яго распачынае маладая гарадзенская паэтка Ганна Аўчыннікава, аўтарка кнігі «Ад зачыненай брамы». Далей ідзе нізка вершаў-прысвячэнняў, створаных у адметнай манеры вядомай паэткай Данутай Бічэль. Гэта сапраўдная галерэя партрэтаў Ларысы Геніюш, Адама Станкевіча, Кастуся Тарасава і іншых славутых беларускіх дзеячаў рознага часу.

Наогул варта адзначыць прыемную зместавую і стылёвую разнастайнасць твораў, змешчаных у паэтычным раздзеле альманаха. Тут і светлая лірыка Уладзіміра Васько, і праўдзіва-шчырыя прызнанні Анатоля Валюка, і зараджаныя пазітывам палкія, як маніфесты, вершы Алеся Жамойціна, і напоўненыя жыццёвай мудрасцю творы Яўгена Петрашэвіча, і класічныя трыялеты Алеся Старадуба, і эксперыментальныя таўтаграмы Сяргея Чыгрына.

Празаічны раздзел ачолены філасофскай гісторыяй-роздумам спадара Сяргея Астраўца «Мармур не смяецца», у якой чытач напоўніцу адчуе велічны дух Гародні і канчаткова ўпэўніцца ў асабістым знаёмстве аўтара з апошнім каралём Рэчы Паспалітае Станіславам Аўгустам Панятоўскім. Таксама ў раздзеле змешчаныя тэксты як ужо знаёмых чытачам пісьменнікаў — Валянціна Дубатоўкі і Алы Петрушкевіч, так і творчыя спробы маладога аўтара Стаса Ілліна.

У невялікім раздзеле перакладаў у большыні прадстаўленыя вершаваныя тэксты невялікага памеру. Тут суседнічаюць і творы сусветна вядомага Адама Міцкевіча, і рэчы малавядомых ці зусім невядомых аўтараў (песні уланаў 17-га палка Літоўскай кавалерыі). Усе пераклады зробленыя выключна з польскай мовы, а таму відавочная неабсяжная перспектыва для далейшага пашырэння моўнага спектру.

Асобную цікавасць у аматараў і знаўцаў выклічуць апошнія раздзелы альманаха, дзе змешчаныя эсэ, крытычныя артыкулы, дзённікавыя запісы за аўтарствам Аляксея Пяткевіча і Сяргея Чыгрына.

Такім чынам, брама гасцінна расчыненая — «Новы замак» вітае чытача!

Усевалад Сцебурака

MEMORIA

ВЕЧНАЯ ПАМЯЦЬ

2 сакавіка спачыў у вечнасці Мікола Арочка, беларускі паэт, перакладчык і літаратуразнаўца.

Мікалай Мікалаевіч Арочка нарадзіўся 10 снежня 1930 года ў вёсцы Вецявічы Слонімскага раёна Гарадзенскай вобласці.

Пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1956) працаваў у часопісе «Сельская гаспадарка Беларусі» і ў газеце «Літаратура і мастацтва». У 1966 г. скончыў аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Доктар філалагічных навук. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў з 1958 г.

Свае апошнія дзесяцігоддзі ён мусіў праводзіць у роднай вёсцы, дзе займаўся сельскай гаспадаркай і пісаў паэмы і вершы. Вось адзін з апошніх вершаў Міколы Арочкі «Падсочка»:

Дажываюць сосны бору.
Бор той не стары.
Галаву задзёршы ўгору,
ходзяць там майстры
і разцом шваргочуць моўчкі.
Крапне з-пад ляза
не жывіца ад падсочкі,
а бурштын-сляза.
Льецца ў посуд, нібы ў лейку,
праз канаўку-роў.
Меднастволлям — паўвеку.
Маладая кроў...
Ды заступніцкае моцы
я не маю тут.
Сам я чуюся ў падсочцы,
як і ўвесь мой люд.

ВЕРШЫ

МАМІНЫ ЯБЛЫНІ, БАЦЬКАЎ ВЯЗ…

Рыгор БАРАДУЛІН

Фота www.budzma.org

Прысвячэнне

Той край
Не проста край зямлі,
А цэнтр Сусвету.
Там некалі мяне знайшлі,
І дату гэту
На камені сівы груган
Накрэсліў дзюбай.
Там песціў цішыню туман,
Як перад згубай.
На лічбы
Там загадваў
Нуль:
Яго якая?
Там цень збянтэжаны
Дасюль
Мяне чакае…

***

Мой недатыкальны запас
Пад прыглядам роднага краю —
Маміны яблыні,
Бацькаў вяз
І пугурак,
Дзе мама чакае…

Проста

Рэха шукае крок,
Крок разгубіўся знарок.
Перапялёсы шляк
Лёг на прымлелы шлях.
Ловіць туман трапяткі
Раніца ў дзве рукі…

Акравітанне

Адзе Райчонак

Вясна сябе гадуе для нагоды.
Ідзе хадой халоднай крыгалом.
Таіцца бліскавіцу вучыць гром.
Атожылку святла стае лагоды.
Юнець штораз чаканне пачынае.
Ахапісты смялее ветравей.
Даўжэюць веі чаратовых вей,
Ад хвалявання цесна пад чаўнамі…

***

Пакуль жыццёвы агмень у вачах,
Ты мусіш насіць галаву на плячах.
І, ўрэшце, у зношанай галаве
Апошняя думка
Кудысьці сплыве…

***

Здзіўленне —
Малое дзіця.
Развага —
Бабуля сівая.
Прысуджаны да жыцця,
Свае гады адбывае…

***

Пытанне мінулай вясне
Часцей задаю цяперака:
Хто гэта праз мяне
Глядзіцца ў люстэрка?..

***

Можна глядзець бясконца,
Як год мяняе свой код,
Як зябка ўзыходзіць сонца,
Як мыецца рыжы кот…

***

Падрасла вышыня.
Цьмее позірк савы.
Цень гарэлы ў агня.
Век зялёны ў травы…

***

Каб вогнішчу было лам'я,
Павінна родніцца ламота.
І ў вераб'я страха свая.
І ў буцяна сваё балота…

Па часе

Знікаюць дні,
Як беглыя вязні.
Цішэе тлум
На людскім кірмашы.
Па часе
Пачынае выразней
Акрэслівацца
Профіль душы…

Сівагаловае

Раскрыллі зморшчын на лобе.
Ці гэта думкі некуды лёталі,
Альбо праляцелі блізка,
А не дакрануліся да галавы.
І ў няўтульнай жалобе,
У непрыхаваным потаі
Сама сябе люляе калыска,
Парыпваючы,
Што клёк жывы
Яшчэ
Пакуль не ўцячэ…

***

Самотна аціхлы,
Калі-нікалі
Сябе запытваю ў скрусе:
Ці яшчэ я
На гэтай зямлі,
Ці, можа,
Сабе ўжо снюся?..

***

Як туман пасівелы,
Прачнуўся
І клічу голасна:
Мама.
Ёй адгукнуцца
Не выпадае.
Старым
Не паспагадае раніца,
Бо маладая…

***

Добра там,
Дзе нас няма, —
Нездарма казалі.
Ну а там,
Дзе мы ёсць,
Толькі зайздрасць,
Толькі злосць,
Яміны ды ўзваллі.
Покуль мы
Не там, а тут,
Жахі няньчыць
Кожны кут…

***

Каб паўтарацца,
Ўсё міне.
Ніколі не старэе стома.
Хто будзе мной
Пасля мяне,
Я ведаю,
Каму вядома…

***

Як той сланечнік пераспелы,
Хілюся ўдзячна да зямлі.
За сонцам дні мяне вялі,
Як той сланечнік пераспелы.
Гром цішыні чытаў навэлы.
Шукалі дзікі мёд чмялі.
Як той сланечнік пераспелы,
Хілюся ўдзячна да зямлі…

***

І цень мой
Не пазнае мяне,
Мяне, маладога калісьці.
Гадоў былых жаўталісце
У стомленых рэчках
На дне.

Не зазелянець яму,
Не ўсплысці.
Ніцеюць новыя цені.
Мігценне,
Знікненне,
Трымценне, —
Усё ажывае ў жыцці…

З узростам

Час сам па сабе
Ахвотна цячэ.
Палаюць то спёка, то сцюжа.
Жыццё не адпускае яшчэ.
Ды ўжо й не трымае
Дужа…

***

Несупыннасці багаты сусед,
Час,
Мае лінію на прыкмеце.
Азяблы Сусвет
Пазірае на нас,
Як на чарговае смецце.
Згараючы з зорамі,
Паўтараемся ў сораме…

***

На плыні плыў,
Заліў хваліў.
І заадно
Пайшоў на дно…

***

Калі на зямлі
Чарната веснавая,
І снегу
Не да белага смеху
Бывае…

***

Картавы крумкач
Пад уначэлым крылом
Нёс чорны плач.
Шаптала пагарда:
Ці шчырэй, ці лайдач,
Будзеш заўважаны тлом…

Прысненне

Маланка сцюдзёна
Ў імгненні жыве.
Смялее страх —
Падхартаны ваўчыла.
Іголку сасны
Ў недаспанай траве
Шукае краўчыха-цемра
З вырачанымі вачыма…

Каб запытацца…

Як і твае неўміручыя продкі,
З сонцам вітаешся,
Кленчыш вадзе.
Век твой, як цень,
Цень, як век твой кароткі.
Мітаешся.
А жыццё ідзе.

Носяць вянкі жывыя кашамі.
Усё жывое ў жывой чарадзе.
Родныя дзеці
У лёса ў пашане.
Зводныя збоку.
Жыццё ідзе.

Ні перагнаць.
Ні дагнаць немагчыма.
Рух несупынны —
Жыццё ідзе.
Сустрэцца б з вачыма
Лёса-айчыма,
Каб запытацца,
Дзе?

***

З восенню журавы
На «вы».
З раніцай чараты
На «ты».
А як з сабою самімі
У туманковым дыме?..

***

Так з горкай душою і дзякую,
З маўчаннем перагукваючыся вачыма.
Ты Песня песняў мая,
Якую пераспяваць немагчыма…

***

Не апраўдаў тваіх надзей,
Не ашчадзіў твайго даверу.
Цяпер і сам сабе не веру,
Свой між зняверыных людзей.

Спяшаецца за годам год.
Жыццё, як даўгавая яма.
І следам за табою, мама,
Ніцее наш старэнны род…

2011–2013 гг.

▸ ГЕРАДОЦІНКІ

СЛЁЗЫ АПОШНІХ МАМАНТАЎ

Леанід ДАЙНЕКА

Залаты туман мінулага

У часопісе «Маладосць» я працаваў адказным сакратаром 16 гадоў і 11 месяцаў.Невераемная для нашага хуткаплыннага часу лічба! Калі-нікалі здаецца, што ўсё гэта адбылося не са мною, што нехта іншы хадзіў і ездзіў усе доўгія гады на працу, спачатку ў ЦК камсамола на вуліцы Карла Маркса, дзе месцілася рэдакцыя, потым у Дом друку на Ленінскім праспекце, куды мы перабраліся, бо камсамольскім правадырам пачалі замінаць шумлівыя не дужа дысцыплінаваныя журналісты і іхнія аўтары — самы розны, надзіва экзатычны люд.

Калі быць шчырым, я й не думаў, што некалі буду працаваць у «Маладосці». Занадта высокаю была вяршыня. Праўда, я там ужо друкаваўся. Мая паэма «Ключ» з лёгкай, па-бацькоўску клапатлівай рукі цудоўнейшага чалавека і паэта Міколы Аўрамчыка пабачыла свет на старонках часопіса і нават была ўганаравана штогадовай камсамольскай прэміяй. З Віцебска, дзе я кіраваў дзіцячай рэдакцыяй абласнога тэлебачання, я прыехаў атрымліваць нечаканую ўзнагароду ў Мінск. Там пазнаёміўся і назаўжды пасябраваў з гэтакімі ж самымі, як я, лаўрэатамі, маладымі прыгожымі Жэняй Янішчыц і Алесем Крыгам. Увечары ў гатэлі «Мінск» мы шчыра ўзнімалі келіхі віна, шчыра радаваліся. Твары маіх новых знаёмыхззялі шчасцем. Як шкада, што Жэня і Алесь ужо адляцелі ў незваротны вырай з гэтага свету!

Вярнуўся ў Віцебск, і неўзабаве тэлевізійныя клопаты выцеснілі з галавы і прэмію, і часопіс «Маладосць». Ды нечакана часопіс зноў напомніў пра сябе — у наш абласны цэнтр прыехаў у творчую камандзіроўку адказны сакратар «Маладосці», мой абаяльнейшы зямляк з Клічаўшчыны Анатоль Кудравец. Мы сустрэліся з Толем, хадзілі над Дзвіною і ў гарадскім парку, размаўлялі. Вядома, была й чарачка.

— Табе перадаваў прывітанне Мікола Якаўлевіч Аўрамчык, — сказаў Кудравец. — Дарэчы, ён цікавіцца, чаму ты не ўступаеш у Саюз пісьменнікаў. Ён гатоў напісаць табе рэкамендацыю. Я таксама магу.

Паклон вам, мілыя добрасардэчныя людзі! Ніколі не забуду ваш клопат, вашу ўвагу. У жорсткім хапатліва-зубастым свеце, дзе з усіх бакоў імкнуцца ўкусіць, падставіць нагу, вы, як маякі спагады і дабрыні, да якіх цягнецца спакутаваная чалавечая душа.

Праз нейкі год з Віцебска я перабраўся ў Мінск, уладкаваўся на пасаду старшага рэдактара ваенных праграм маладзёжнай рэдакцыі Беларускага тэлебачання. Гарнізоны, ваенкаматы, вайсковыя часткі, прызыўныя пункты... Словам, як у той песні — «не плачь, девчонка, пройдут дожди. Солдат вернётся. Ты только жди..». Душа не гарнулася да казармы, але трэба было зарабляць дзецям на хлеб, жонцы на парфуму.

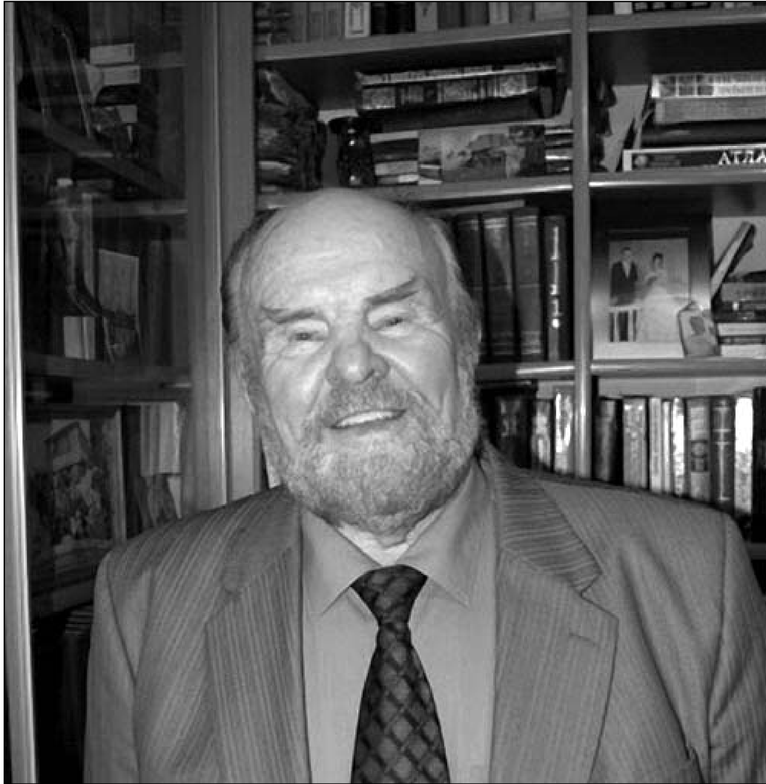

Леанід ДАЙНЕКА

Працуючы на спрэс расійскамоўным тэлебачанні, я сумаваў па беларускаму слову, пры любой нагодзе імкнуўся трапіць туды, дзе збіраліся на свае мерапрыемствы пісьменнікі, дзе можна было наталіць беларушчынай душу. Вось такія парыванні прывялі мяне спякотным жнівеньскім днём 1972 года на Маскоўскія могілкі Мінска, дзе адбывалася пахаванне рэдактара часопіса «Беларусь» пісьменніка Іллі Гурскага. Калі аддалі роднай зямельцы аўтара рамана-хронікі «Вецер веку», да мяне падышоў Васіль Зуёнак, намеснік галоўнага рэдактара «Маладосці».

— Леанід Мартынавіч, — сказаў ён. — У нас з'явілася вакантнае месца. Анатоль Кудравец, адказны сакратар, запрошаны на працу ў ЦК КПБ. Прапануем табе стаць нашым «начальнікам штаба».

Начальнік штаба! Упершыню ад усмешлівага Васіля Васільевіча пачуў я гэтыя словы. Вядома ж, у іх быў прыхаваны гумар, нязводны пісьменніцкі сцёб, але я, супрацоўнік тэлевізійнай ваеннай рэдакцыі, кожны дзень сутыкаўся з такімі словамі, можна сказаць, жыў імі. Я згадзіўся. Вось такім чынам у кастрычніку 1972 года пачалася мая маладосцеўская адысея. Адразу ж скажу: я ўдзячны лёсу, які звёў мяне са славутым калектывам славутага беларускага маладзёжнага часопіса.

Рэдакцыя месцілася на другім паверсе будынка, дзе зараз знаходзіцца цэнтральны офіс БРСМ. Нам выдзелілі чатыры пакоі. У першым сядзелі галоўны рэдактар з намеснікам, у другім — аддзелы паэзіі і прозы, у трэцім — адказны сакратар і аддзел культуры, у чацвертым (самым шумным!) — машыністка Ларыса Пятроўна Кунько з нязменнай цыгарэцінай у роце, аддзел публіцыстыкі, тэхрэд, карэктар і мастак. Ага, ледзь не забыўся — у саменькім падвале меўся яшчэ адзін пакойчык, дзе са сваёй апаратураю атабарыўся Валянцін Ждановіч, цудоўнейшы, вельмі разумны хлопец, апантаны фатограф-публіцыст, які праз шмат гадоў так трагічна пайшоў з жыцця.

З выдатнымі людзьмі, супрацоўнікамі і аўтарамі, звяла мяне «Маладосць»! Колькі было сустрэч, размоў, спрэчак, дыскусій! Колькі было ўсмешак, шчырых сяброўскіх поціскаў рук! Узіраюся ў залаты туман мінулага, услухоўваюся, і сэрца трапеча ў грудзях.

«Маладосць», як казалі ў тыя часы, была ОРГАНАМ ЦК камсамола Беларусі і Саюза пісьменнікаў БССР, «Мы — слугі двух гаспадароў», — жартавалі маладосцеўцы. Камсамольцы, трэба зазначыць, ліберальнічалі і асабліва не ўмешваліся ў нашы рэдакцыйныя справы. Раз на тыдзень галоўны рэдактар хадзіў да іх наверх на лятучкі ды аддзел публіцыстыкі, якім кіраваў мудрэйшы Сцяпан Іванавіч Кухараў, заслужаны франтавік, што пакінуў свой подпіс на сцяне фашысцкага рэйхстагу, павінен быў «асвятляць» кіпучае камсамольскае жыццё. А жыццё тое біла праз край. З'езды. Пленумы. Працоўныя вахты ў гонар бясконцых рэвалюцыйных гадавінаў. Сацыялістычнае спаборніцтва. Няспынна грукатаў велізарны прапагандысцкі барабан. Сцяпан Кухараў спакойна і ўпэўнена вёў карабель публіцыстыкі па гэтым штармавітым моры, і ў ягоных блакітных вачах гарэў агеньчык лёгкай іроніі. Дапамагалі яму цудоўнейшыя хлопцы: чубаты няўрымслівы амаль двухмятровы Алесь Гаўрон, які меў тонкую паэтычную душу, і разважлівы добразычлівы філосаф Валодзя Саламаха.

Інтэлігентныя адукаваныя людзі працавалі ў часопісе на самых розных пасадах. Мы разумелі, у якім жывем часе і чаго чакаюць ад нас улады. Мы стараліся рабіць сваю справу сумленна і прафесійна

Памятаю — мы ўзялі шэфства над саўгасам «Адраджэнне» Ганцавіцкага раёна. Тады было модна над некім шэфстваваць. На рэдакцыйнай «Волзе», якой віртуозна кіраваў жыццярадасны шафёр, ён жа малады таленавіты празаік Анатоль Пенязь, паімчаліся ў палескую глыбінку. Там было на што глянуць! Самабытныя несапсаваныя разбэшчанай гарадской цывілізацыяй людзі і цудоўная велічная ў сваёй крынічнай непарушнасці палеская прырода. «Вось адкуль, — думалася нам, — трэба чэрпаць матэрыяльныя шчадроты і духоўныя сілы». Ды й тут цякло далёка неідылічнае жыццё. Пажылая даярка, што ў гумовых запэцканых ботах цяжка ішла з двума поўнымі вёдрамі малака нам насустрач, раздражнёна выдыхнула, даведаўшыся, што мы журналісты, толькі адно слова:

— Ілгуны!

Мы сумеліся, спыніліся. Сітуацыю змякчыў Сцяпан Іванавіч Кухараў.

— Маладзічка, давай я табе дапамагу паднесці вёдры, — прыязна ўсміхнуўшыся, прамовіў ён і спрытна ўзяў з рук у суровай паляшучкі вёдры.

Трэба зазначыць, што калектыў «Маладосці» заўсёды быў дружны, згуртаваны. Інтэлігентныя адукаваныя людзі працавалі ў часопісе на самых розных пасадах. Мы разумелі, у якім жывем часе і чаго чакаюць ад нас улады. Мы стараліся рабіць сваю справу сумленна і прафесійна.

Калі з камсамолам усё было загадзя выверана і цякло ў звычна-нязменным ідэалагічным рэчышчы, то малады і сталыя аўтары, паэты, празаікі, драматургі, крытыкі, мастакі, публіцысты, гумарысты (каго яшчэ не прыпомніў?) вымагалі столькі клопату, столькі нервовых сілаў, часам даводзячы сітуацыю да кіпення, што я шчыра спачуваў загадчыкам аддзелаў, якія кожны дзень, кожны за сваім заваленым рукапісамі сталом сустракаліся твар у твар з гэтай неўтаймаванай творчай рацою. Якія аўтары прыходзілі да нас! Якія імёны! Якія характары! Гледзячы на іх, слухаючы іх, размаўляючы з імі, парывістымі і гарачымі, я яшчэ тады, дваццаць гадоў таму, перакануўся ў несмяротнасці нашага беларускага слова, нашай літаратуры. Такія людзі (цвёрда думаў і думаю я) не могуць служыць часовай дробязнай справе. Яны кожны ў меру сваіх здольнасцяў, натхнення і цярпення працуюць на вечнасць.

Падчас свайго сакратарства ў «Маладосці» я блізка пазнаёміўся з сотнямі нашых творцаў. З некаторымі нават пасябраваў. Што тысячца надрукавана намі, то шмат якія творы ўвайшлі ў залатую скарбніцу беларускай літаратуры. Не буду іх пералічваць. Яны на слыху, яны ў сэрцах аматараў прыгожага пісьменства.

Мне пашчасціла працаваць поруч з такімі цудоўнымі мудрымі людзьмі, як Мікола Аўрамчык, Уладзімір Дамашэвіч, Яўгенія Янішчыц, Пятрусь Макаль, Янка Сіпакоў. Гэта — загадчыкі літаратурных аддзелаў. А былі ж яшчэ мастакі — Пятро Лысенка, Уладзімір Крукоўскі, Мікола Купава, Анатоль Зайцаў, Віктар Казлоў, Уладзімір Конаш. Нельга не ўспомніць добрым словам і цярплівага тэхрэда Яніну Важнік, і пільных адукаваных карэктараў Валянціну Шылянкову, Пятра Ліпая, Маю Вінаградаву. Не магу не адзначыць тактоўнасць і прафесіяналізм намеснікаў галоўнага рэдактара Вячаслава Адамчыка і Генрыха Далідовіча. Разам мы рабілі нашу «Маладосць»!

На працягу майго доўгага сакратарства нада мной «стаялі» (пэўна, не самае ўдалае слова ў гэтым кантэксце, але якое знайшлося) тры галоўныя рэдактары: Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Анатоль Грачанікаў. Вартыя самай высокай пахвалы разумныя і сумленныя людзі. Праўда, калі быць даастатку шчырым, з Генадзем Бураўкіным у мяне не надта каб склаліся прыязныя таварыскія адносіны. Мяркую, я быў не з ягонай каманды. У «Маладосць» Генадзь Мікалаевіч прыйшоў месяцы на два пазней мяне і, як галоўны рэдактар і чалавек з ярка выражанай начальніцкай стрункай, пачаў запрашаць пад сваё кіруючае крыло аднадумцаў і таварышаў. Ён пачаў запрашаць, а тут на пасадзе адказнага сакратара ўжо сядзіць нейкі незнаёмы яму Дайнека!

Я — чалавек цягавіты, цярплівы, па-свойму ўпарты. У мяне ў душы (я гэта часцяком адчуваю) сядзіць нейкі сталёвы дрот. Гнецца той дрот, аж рыпіць, але не ломіцца. Не гледзячы на халодныя стасункі з шэфам, я працаваў і працаваў паспяхова. 227 нумароў «Маладосці» я прачытаў, як кажуць, ад дошкі да дошкі. Ні разу (!) па віне сакратарыята не спазнілася здача нумара ў набор. Своечасова вычытваліся карэктуры, рыхтаваліся матэрыялы на чарговы нумар, здаваліся ганарарныя ведамасці. Працавалі дружна і зладжана, без залішняй мітусні. Тыраж часопіса вырас да 21 тысячы паасобнікаў! Прапагандуючы падпіску на часопіс, мы выступалі на рыдыё і тэлебачанні, у школах і студэнцкіх аўдыторыях, у раённых цэнтрах і ў вёсках. Ад імя «Маладосці» я лётаў у Ерэван, Кіеў і Талін. Мацавалася дружба маладзёжных часопісаў саюзных рэспублік, рыхтаваліся абменныя нумары. Гэта было, гэта нельга забыць.

Для сябе я зрабіў нечаканае адкрыццё — аказваецца, ёсць такое паняцце, як «начальніцкі смех». Заходзіў Генадзь Мікалаевіч у які-небудзь з аддзелаў, пачынаў нешта расказваць, пачынаў смяяцца, а, калі быць дакладным, рагатаць. Вакол яго збіралася купка супрацоўнікаў — і залівістая разносілася па ўсёй рэдакцыі: Га-га-га! Гы-гы-гы! Няйначай калгасныя гусі выйшлі на зялёны лужок.

Я не прыхільнік такой калектыўнай і, пэўна ж, лiслівай весялосці. Пра сябе я магу сказаць словамі Грыбаедава з камедыі «Гора ад розуму»:

— Служить бы рад. Прислуживаться тошно.

Правіннасцю маёю было й тое, што я не адносіў сябе да так званага «філалагічнага пакалення», гэта значыць, да тых хлопчыкаў і дзяўчатак, што з-за школьнай парты адразу ж шчасліва ўпырхнулі ў студэнцкія аўдыторыі. Пасля школы я сем гадоў быў будаўніком, грузчыкам, электраманцёрам, салдатам, жыў у рабочых інтэрнатах, у казармах, словам, сербануў суровага працоўнага жыцця, пакаштаваў нялёгкага чорнага хлеба. Гэтыя ж «філолагі» весела і бесклапотна шчабяталі аб нейкіх узвышаных матэрыях, верылі, не панюхаўшы сапраўднага жыцця, камуністычным байкам пра несупынны росквіт краіны, і менавіта ім партыя даручала кіруючыя пасады. Яны стварылі своеасаблівы літаратурны клан, які абслугоўвалі іхнія ж хвалебнаслоўныя крытыкі. У той клан дапускаліся толькі «свае». Я на ўсё гэта глядзеў з іроніяй. Маімі духоўнымі сябрамі былі маладыя і, як паказала будучыня, геніяльныя творцы Іван Ласкоў і Кастусь Тарасаў, абодва, дарэчы, не філолагі, а хімікі па адукацыі.

— Будзем бюракратамі! — строга казаў мне ў сваім начальніцкім кабінеце Генадзь Мікалаевіч Бураўкін. Сёння ён кажа: «Будзем дэмакратамі!». І гэта вельмі добра. Значыць, жыццё развіваецца ў правільным накірунку.

Шмат пра што хацелася б успомніць. Мілыя прыемныя дробязі ўсплываюць у памяці. І шумныя шахматныя баталіі ў кабінетах «Маладосці», калі над дошкай апантана схіляліся і аўтары, і супрацоўнікі часопіса. Лічу, што тыя гульні ўздымалі маральны аўтарытэт нашага часопіса ў вачах ягоных прыхільнікаў, бо чалавек, які азартна са смакам разблытвае шахматныя галаваломкі, не можа быць абмежаваным і прымітыўным.

Узгадваецца таямнічы пладавіты гумарыст Сцяпан Даймак. Гэты псеўданім так і не расшыфраваў сам Янка Саламевіч, даследчык беларускіх псеўданімаў. А пісала дасціпныя творы вясёлая тройца — Сцяпан Кухараў, Леанід Дайнека і Пятрусь Макаль. Вось адкуль з'явіўся Сцяпан Даймак.

...Напаследак жа яшчэ раз скажу:

— Я шчаслівы, я ганаруся тым, што ў маім жыцці была «Маладосць»!

25 сакавіка 2008 года

Унукі Мяснікова,
Амапаўская раць,
Яшчэ вы не гатовы
ДЗЕНЬ ВОЛІ святкаваць.
З дажджу і снегу каша
На вуліцах сырых.
Дручкі дубасяць вашы
Па спінах маладых.
Пад ногі, нібы смецце,
Кладзецца сцяг, плакат.
Гатовы вы памерці,
Ды выканаць загад.
Глядзіць з замілаваннем
Таварыш Мяснікян —
Лупцуюць не армянаў.
Славяне б'юць славян!
Што горцу нашы беды
І слёзаў ручаі,
Снег бел-чырвона-белы
Ад маладой крыві,
Пакутніцкія сцежкі
Чужых сыноў, дачок?
Ён з сыценькай усмешкай
Свой смокча каньячок.

***

Маецца ў нашай дзяржаве даволі вядомая грамадская арганізацыя пад назваю «Белая Русь». Кажуць, яна хоча ператварыцца ў палітычную партыю. Што ж, цудоўная задума, выдатная ідэя, але ж... Але ж падчас грамадзянскай вайны іх адразу б паставілі да сценкі. Якая-такая Белая Русь?! Вы што, сытыя морды, — белагвардзейцы?!

***

У творчасці, у жыцці, у каханні, у сваіх алкагольных буйствах шаленствах скрозь ён — СЫС!

СЫС, а не Сысунок.

***

— Не вешай нос, бацька! — весела кажа мне мой старэйшы сын Сяргей, калі я, бывае, маркочуся з-за чарговых вытворчых цяжкасцей. — Галоўнае, што мы — прадпрымальнікі. Мы — свабодныя.

Нас ніхто не наймаў. МЫ САМІ СЯБЕ НАНЯЛІ!

Апошнія сынавы словы друкую буйным шрыфтам. Дзякуй, сын, за разуменне!

***

Як вядома, рускі цар Пётр Першы (хтосьці называе яго Вялікім, хтосьці — самадурам і катам на троне) загадаў усім баярам у адзін дзень абстрыгчы свае доўгія бароды. Нават сам хапаўся за вострыя нажніцы. Дзеля чаго стараўся каранаваны цырульнік? Зрабіць баяраў падобнымі на галашчокіх галандцаў? Вырваць з коранем (з воласам!) дух стараверства-раскольніцтва? Невядома.

А вось Аляксандр Македонскі таксама прымусіў сваё воінства развітацца з барадамі. І вядома — чаму. Справа ў тым, што падчас шматлікіх бітваў ворагі налаўчыліся адной рукою хапаць грэцкіх гаплітаў за бароды, а другой, у якой быў меч, адсякаць ім галовы.

Давайце, паважаныя чытачы, параўнаем двух Вялікіх, параўнаем Пятра з Аляксандрам. Першы рэзаў людзям бароды з царскага капрызу, з дзікай усёдазволенасці. Другі ратаваў сваім людзям жыццё.

Памяці Веры Вярбы

Памерла прыгожая жанчына.
Абламалася чароўная кветка.
Не завешвайце люстэркі чорным крэпам.
Яна штодзённа радасна глядзелася ў іх.
Яна ўсміхалася ім.
Яны памятаюць яе прыгожайпрыгожай...
Яна памерла...
А рушнікі, вытканыя ейнымі рукамі і ейным сэрцам,
Плывуць і плывуць па беларускіх рэках.

Паводле песні з кінафільма «Брыльянтавая рука»

Слухайце, замежныя
госці. Кожны госць!
Выспа Незалежнасці
У Еўропе ёсць.
Там жывуць прыўкрасныя
Людзі-бульбашы.
Шчырыя калгаснікі.
Злёгку алкашы.
На бязмежных гонях там
Расквітнеўся рапс.
Жлукцяць самагоначку,
А не фрыцаў шнапс.
Там рэкорды валяцца!
Там расце працэнт!
Там Еўропе хваляцца:
— Мы твой, бабця, Цэнтр!

Два факты з часопісаў...

У 1911 годзе паэт-пачатковец Ілля Эрэнбург перадаў праз родную сястру сваю першую кніжку вершаў Максімілляну Валошыну. Ні аўтар, ні ягоная сястра не заўважылі, што падаруканы экзэмпляр ушыты ў вокладку «уверх нагамі». Разгарнуўшы кніжку, Валошын спахмурнеў: «Ох, ужо гэтыя дэкадэнты! Друкуюць свае зборнікі шыварат-навыварат, абы прыцягнуць увагу публікі». І вельмі суха падзякаваў даме.

Тая ж разгневана напісала брату, г.зн. Іллю Эрэнбургу: «Валошын, каб выказаць сваю пагарду, дэманстратыўна разглядваў тваю кнігу ўверх нагамі!».

Вось тут і разбярыся!

***

Вядомы нямецкі фізік Паскуаль Ёрдан выдаў кніжку «Прыцягненне і космас». Некалькі асобнікаў былі з друкарскім бракам — асобныя старонкі ззялі першароднай чысцінёй. Папярэдне не пагартаўшы кніжку, шчаслівы аўтар напісаў свой аўтограф і паслаў геніяльнае, як ён лічыў, тварэнне ў Швейцарыю Вольфангу Паўлі. Натыкнуўшыся на пустыя старонкі, Паўлі па-філасофску зазначыў:

— Ёрдан цудоўна разумее — я і сам магу здагадацца, што тут павінна быць надрукавана.

***

У часы, калі ў савецкай літаратуры квітнела «аглабельная крытыка», кожны ці амаль кожны лез на трыбуну, каб паказаць сваю класавую пільнасць, сваю цвёрдакаменную вернасць сацыялістычнаму рэалізму. Неяк з Масквы беларускім пісьменнікам спусцілі загад: «Неабходна ў пух і прах разнесці раман Пастэрнака «Доктар Жывага», карацей кажучы, «раздолбать» яго. Загадана — значыць, будзе зроблена!

І вось на трыбуне, як Зеўс-громавержац, бушуе акадэмік АН БССР, доктар філалагічных навук, прафесар Васіль Барысенка. Ён (ёсць вялікае падазрэнне!) не чытаў твор, але ж з вуснаў ірвуцца, страляюць у прыціхлую залу гарача-гнеўныя словы кшталту:

— Гэты гнюсны адступнік! Гэты празрэнны Пастэрнак!

І гэтак далей! Нібы ўсёсакрушальны цягнік імчыцца па сталёвых рэйках!

Ды вось у зачараванай загіпнатызаванай залі мільганула (на сваю бяду!) лысая галава старога пісьменніка-падпольшчыка Піліпа Пестрака. Аратар зачапіўся позіркам за бліскучую лысіну і натхнёна грымнуў з трыбуны, выпусціў чарговы крытычны снарад, маючы на ўвазе, вядома ж, Барыса Пастэрнака:

— Гэты празрэнны Пестрак!

Адным словам — быў час, была эпоха!

Нерон і землятрус

Усёмагутны рымскі імператар Нерон, якога звалі Агенабарб (Рудабароды), мецэнат і кат, садыст і артыст, здаволіўшыся ўсім, дасягнуўшы ўсяго, надумаўся забараніць землятрусы. Па ўсёй імперыі быў аб'яўлены імператараў указ.

І вось аднойчы, як заўсёды нечакана, грымнуў землятрус. Пахіснуліся сцены Неронавага палаца.

— Што гэта? — спалохана спыталіся імператаравыя сябрукі, спадзеючыся, што зараз пабягуць хавацца ў грот.

— Гэта пахіснуліся сцены. Землятрусу няма, — спакойна адказаў Нерон і загадаў:

— Рабы, налівайце віно.

Затым узнялася дыбком, затрашчала мармуровая падлога.

— Трашчыць падлога. Землятрусу няма, — сказаў Нерон і пачаў піць фалернскае віно.

Са сцяны трапезнай залі сарваўся залаты кубак, моцна стукнуў Нерона па галаве. Стужка крыві ярка зачырванелася на белай шчацэ ў Агенабарба.

— Што гэта, о, імператар?! — залементавалі да смерці напалоханыя сабутэльнікі.

— Упаў кубак. Землятрусу няма, — пагардліва ўсміхнуўся Нерон. — Разумееце вы, балотныя чэрві? Нават калі вы ўсе здохнеце пад абломкамі майго палаца, нават калі ў вогненную прорву зваліцца ўвесь праклятый Рым, землятрусу не будзе, бо так жадаю я.

***

Няўжо мы памыліліся?
Мы Богу памаліліся,
Мы асвяцілі зброю,
Мы выйшлі на вайну,
Мы, быццам тыгры, білі \ся.
Няўжо мы памыліліся?
На трон хацелі сесці.
А леглі ўсе ў труну...

Люблю і шаную!

З незабыўных дзён залатога маленства любіў я чытаць кніжкі. Розныя кніжкі. І цікавыя, і нецікавыя. І з малюнкамі, і без малюнкаў. І нейкія даведнікі. І насценныя календары. Я чытаў пажоўклыя газеты, якімі былі абклеены сцены нашай хаты. Схіляў галаву набок і чытаў.

Вядома ж, як амаль усе хлапчукі, запоем глытаў я кніжкі пра індзейцаў — раманы Майн Рыда і Фенімора Купера. І там, у гэтых надзіва хвалюючых цудоўных кніжках, я прачытаў пра мустангаў, здзічэлых коней, якія скінулі са сваіх шыяў хамуты, збеглі ў прэрыі, збіліся ў табуны, і, даўгахвостыя і даўгагрывыя, вольна пасвяцца ў акіянах травы, аберагаючы сваіх кабыліц і сваіх жарабят. Каўбоі ды фермеры палююць на іх, забіваюць, злупліваюць шкуры, рэжуць і смажаць на агні конскае мяса. Ды гэтыя вольныя коні, не зважаючы на смяротны свінец, адважна падбягаюць уначы да агароджаў, за якімі табунішча прыручаныя «ціхія» коні, зазыўна іржаць, клічуць іх да сябе. І некаторыя з «ціхіх» як бы прачынаюцца, грудзьмі, разбіваючы іх у кроў, праломваюць агароджы, імчацца ў прэрыі.

Я, яшчэ зусім зялёны хлапчук, начытаўшыся гэтых п'янкіх кніжак, уяўляў сябе вольным мустангам. Я, увайшоўшы ў вобраз, натхнёна мармытаў складзены мной жа вершык:

Перагрызу тваю вяроўку,
Што шыю сціснула табе.
Бяжы са мной, мая сяброўка!
Хай вецер волі ў грывы б'е!

Дзякуй вам, шчырыя і чыстыя, як сляза, кніжкі. Я назаўсёды запомніў вас.

Па ўсім сваім жыцці я стараўся пачуваць і пачуваю сябе вольным незапрэжаным канём, імклівым гарачым мустангам. Ганаруся, што навучыў гэтаму і сваіх сыноў Сяргея, Зміцера,Сцяпана.

Толькі ўперад!
Толькі не ў хамут!
Толькі на волю!

Дзякуй вам, хутканогія мустангі. Люблю і шаную!

ЛЕТАПІС

НАСУСТРАЧ СТАГОДДЗЮ

Яраслаў КЛІМУЦЬ

Крыху менш за год засталося да стогадовага юбілею народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова.

Натуральна, гэта важная падзея патрабуе ад грамадскасці, дзяржаўных устаноў канкрэтных захадаў па ўвекавечанні памяці слыннага сына беларускага народа. Пачатак у некаторай ступені ўжо зроблены. Нядаўна ў выдавецтве «Беларуская навука» выйшаў «Летапіс жыцця і творчасці Аркадзя Куляшова», падрыхтаваны Тэрэзай Голуб у Інстытуце мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Аўтар сабрала вялікі фактычны матэрыял пра жыццё і творчасць Аркадзя Куляшова, перачытаўшы аб'ёмную перыёдыку і асобныя зборнікі дакументаў, літаратуразнаўчыя кнігі, успаміны пра паэта. З летапісу таксама можна даведацца пра акружэнне паэта, пра многіх яго аднагодкаў, сяброў і калег па творчай працы, што ў значнай ступені раскрывае воблік паэта, яго грамадзянскую пазіцыю.

Значнае месца ў летапісе адведзена радаслоўнай лініі, продкам паэта. Напрыклад, прадзед па бацькоўскай лініі быў выхадцам з Украіны, які, паводле сямейнага падання, запісанага дачкой паэта Валянцінай, у падлеткавым узросце разам з чумакамі прыехаў у Беларусь, меў прозвішча Куліш, быў запісаны хутчэй за ўсё па тагачаснай традыцыі як сын Кулішаў, што пазней трансфармавалася ў прозвішча Куляшоў.

Аўтар «Летапісу...» звяртае ўвагу чытача на многія старонкі з лёсавызначальных падзей дваццатых-трыццатых гадоў, пра час вучобы ў Саматэвіцкай сямігодцы, пра першае беззваротнае каханне да аднакласніцы Алесі Карыткінай, якой на развітанне ён напісаў верш «Бывай...». Пра знаходжанне ў Мсціслаўскім педтэхнікуме, дзе ён пазнаёміўся з паэтамі З. Астапенкам і Ю. Таўбіным, якім у памяць пра іх трагічны лёс прысвяціў у шасцідзясятыя гады свой знакаміты «Маналог»...

Надзвычай цікавы матэрыял падабраны за ваенны перыяд, а таксама ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. (У кнізе паказана, што ў пяцідзясятыя гады Аркадзь Куляшоў выступае актыўна як суаўтар кінасцэнарыяў. Так, напрыклад, фільм «Чырвонае лісце» для свайго часу быў знакавым, доўга трымаўся ў кінапракаце, па сутнасці, уваходзіць у класіку беларускага кінамастацтва.)

У шасцідзясятыя гады паэт авалодвае новымі вяршынямі мастацкай творчасці, вершы вызначаюцца дакладнасцю формы, да філіграннасці адшліфаваныя шаснаццацірадковікі, напоўненыя глыбокай філасофскай думкай, напісаў паэму «Цунамі» і іншыя творы.

У сямідзясятыя гады А. Куляшоў, нягледзячы на слабы стан здароўя, таксама актыўна працуе. Ім былі напісаны паэмы «Хамуцíус», «Далёка да акіяна», «Варшаўскі шлях» (праніклівы твор пра лёс паэта і паэзіі, прысвечаны памяці А.Твардоўскага, з якім А.Куляшоў падтрымліваў сяброўскія адносіны).

Аркадзь Куляшоў

Згаданы «Летапіс...» павінен быць у кожнага настаўніка роднай літаратуры. На жаль, гэта малаверагодна, бо выдадзены ён накладам у... трыста асобнікаў. Спее неабходнасць другога выдання. Толькі аўтару трэба ўважліва перагледзець кнігу, сёе-тое ўдакладніць (ёсць друкарскія недагляды, непераканаўчыя сцверджанні: як, напрыклад, тое, што Марыя Верашчака, у якую быў закаханы Адам Міцкевіч, паходзіла з Украіны, хоць на самай справе яна ўраджэнка Навагрудчыны, іншыя недакладнасці).

І яшчэ... Да блізкага юбілею ёсць неабходнасць нарэшце выканаць колішнюю Пастанову Савета Міністраў БССР, адзін з пунктаў якой патрабаваў выдаць Поўны збор твораў Аркадзя Куляшова. А каб выдаць яго, неабходна сабраць усе матэрыялы. Таму ёсць просьба да чытачоў прысылаць на кафедру беларускай літаратуры Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта пісьмы Аркадзя Куляшова або іх завераныя копіі, іншыя матэрыялы, звязаныя з жыццём і творчасцю народнага паэта Беларусі.

«Магілёўскія ведамасці»

ВОДГУК

АСЯ БЛАНК І КАМПАНІЯ, або ЦІ ПРОСТА БЫЦЬ НЯКЛЯЕВЫМ?

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Аднойчы вечарам, колькі гадоў таму, пазваніў па тэлефоне Уладзімір Някляеў і пацікавіўся, ці выступаў я калі з вершамі на прыступках мінскага тэатра юнага гледача. Патлумачыў, што задумаў пісаць раман і хоча, каб у ім гучаў верш «Я фільм глядзеў: там Спартака распялі...». На хвіліну задумаўшыся, я сказаў, што каля тэатра вершаў не чытаў, але ў самім тэатры чытаў сваю п'есу «Дзякуй, вялікі дзякуй!» (рыхтаваліся яе ставіць), а на ганку давялося сапраўды выступаць праз колькі гадоў — толькі ўжо падчас свайго дэпутацтва. Гэта калі Вярхоўны савет знаходзіўся ў колішнім будынку ЦК КПБ («чырвоным доме»), гэта значыць, якраз насупраць тэатра з яго «псеўдаантычнымі калонамі». Яшчэ настальгічна дадаў, што з гэтай мясцінай звязана пісьменніцкая маладосць, бо тут, зноўтакі, побач, на Энгельса, 9, размяшчаўся Саюз пісьменнікаў...

Такая вось адбылася размова. Колькі гадоў таму. І потым пры сустрэчах я не-не, ды паўжартам і паўсур'ёзна пытаўся: як пішацца раман? Уладзімір не столькі адказваў, колькі ўсміхаўся. Маўляў, не так проста тут можна што-небудзь сказаць. Потым адбываліся падзеі, былі часы, калі пытацца жартам, а адказваць усмешкай зусім не выпадала. Нават было б не да месца і часу. Гучалі радкі верша-выступлення «Я прыйшоў, каб вы перамаглі...». Замест рэальнай перамогі з'явілася, загучала паэма «Турма». Яе аўтару яўна было не да задуманага даўно рамана.

Прызнацца, я ўжо меркаваў, што з гэтага замыслу ў Някляева нічога не атрымалася, не выйшла, што адклаў ён яго ў доўгую шуфлядку. Ды вось выйшла. Ды

вось выйшаў раман, убачыў свет. І нават атрымаў прэстыжную прэмію імя Ежы Гедройца. І мае ўжо на сваім рахунку вялікую прэсу, шырокі розгалас, розныя, часам неадназначныя, — што і не дзіўна ў дадзеным выпадку, — прачытанні.

Час дзеяння твора з арыгінальнай назвай («Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без») і падзагалоўкам «Менскі раман» амаль супадае з рэальным часам майго другога вяртання ў Мінск (лета 1962 года), а такія месцы дзеяння (яны ж і назвы раздзелаў рамана), як «Плошча Перамогі, былая Круглая», і «Вуліца Энгельса, колішняя Дамініканская, былая Петрапаўлаўская» — з месцамі працы (рэдакцыя газеты «ЛіМ» і Саюз пісьменнікаў). Момант, які, вядома ж, накладваўся псіхалагічна на чытанне твора. Гэтак жа, як па асацыяцыі са зборнымі вобразамі персанажаў-габрэяў, згадваліся рэальныя гараджанемінчане: старэнькая Соф'я Абрамаўна з яе нязменным шапікам з самаробнай шыльдаю «Паэзія», прадаваліся толькі кнігі вершаў. (Шапік стаяў на рагу праспекта і вуліцы Энгельса). Літфондаўскі доктар Якаў Уладзіміравіч Нейфах з яго незвычайным клопатам пра здароўе сваіх пацыентаў, у тым ліку і нас, маладзейшых вершатворцаў, з яго зычлівым гумарам: «Ёсць загад не хварэць! Люблю здаровых людзей!». Чароўная піяністка Лілія Дворжыц з яе сумным прызнаннем: «Учора вечарам, Анатоль, схіліліся з маці над картай свету. З цяжкасцю адшукалі Ізраіль — вузкую палоску сушы ўскрай мора. Ды будзем збірацца ў дарогу...».

Словам, чытацкае ўспрыняцце — як вяртанне ў рэальна перажытае, як падарожжа ў часе. А аўтар твора — як дасведчаны, цікавы праваднік. Цікавы не толькі сваёй манерай апавядаць, але і незвычайнай здольнасцю своеасаблівa, часам, праўда, занадта ўжо вольна, інтэрпрэтаваць факты і падзеі.

Хацеў бы ў гэтай сувязі сказаць колькі слоў наконт жанравай адметнасці «менскага рамана». Пагатоў гэтая тэма закранаецца так альбо інакш ва ўсіх прысвечаных яму водгуках, у прыватнасці — у публікацыях Лявона Баршчэўскага, Леаніда Галубовіча, Сяргея Мікулевіча, Уладзіміра Мароза, Сяргея Шапрана і інш. Пагаджаючыся ў асноўным з іх ацэнкамі, звярну ўвагу на наступны, прынцыпова важны момант. Рэч у тым, што раман ствараўся ўсё ж паэтам. Паэтам выразна лірычнага складу. І ў ім з гэтай прычыны прысутнічаюць, даюць пра сябе ведаць два пачаткі: паэтычны, гэта значыць пераважна маналагічны, і празаічны, гэта значыць дыялагічны, шматгалосы. Па словах даследчыка псіхалогіі творчасці М. Бахціна, «проза ўбірае ў сябе шматстайныя, несумяшчальныя аднаго з адным «галасы». У ёй заўсёды ёсць установка на «чужое слова», якое выступае як прадмет паказу».

Няцяжка здагадацца, што сумяшчаць адметна «свой» голас з «чужымі» галасамі персанажаў, перададольваць у некаторых выпадках, можа, іх несумяшчальнасць — была адной з няпростых задач для аўтара рамана. Няпростым быў пошук адпаведнай раўнадзейнай. Гэта міжволі адзначаеш, чытаючы твор. Адзначаеш у тым ліку і дзе-нідзе кампазіцыйную і стылістычную стракатасць. Не вельмі ўспрымаеш, заўважу тут жа, матыў вар'яцтва, хай часам і метафарычнага.

Трэба думаць, што на жанрава-выяўленчым характары рамана адбіўся і той відавочны чыннік, што аўтар узяўся рашуча спалучаць мастацка-раманнае з рэчаісным, фактычным (эпізоды, звязаныя з гістарычнымі асобамі: Хрушчовым, Лі Освальдам і г. д.). Задача, зноў-такі, аказалася не з лёгка вырашальных.

Па-рознаму, з розных пунктаў гледзішча ацэньваецца ідэйна-тэматычны змест «менскага рамана». Твор не бясспрэчны, дае падставы для гэтага. Дае падставу ў які ўжо раз спытацца: сапраўды «Любоў і голад правяць светам»? Ці напраўду «шаршэ ля фам»? І, можа, раман лепш было б назваць «Ася Бланк і кампанія»? Можа, і так. Але толькі ў поўным сэнсе. Бо ў дадзеным выпадку мы маем усё ж той варыянт, калі галоўны тон дапаўняецца абертонамі. І ці ні самы выразны з іх — матыў вальнадумства, матыў свабоды. Свабоды пачуцця і думкі, свабоды быць самім сабой, свабоды духоўнага выбару і яшчэ — такой жыццёва важнай свабоды, як магчымасць свабодна і свядома выбіраць сабе ўладу. (Дасціпная мастацкая ілюстрацыя на тэму гэтай свабоды — парадыйны раздзел «Новы свет, былы рай»). Непараўнальная Ася Бланк з усіх сваіх шматлікіх паклоннікаў выбірае Палкоўніка (Кіма) менавіта таму, што ён — адзін сярод усіх быў вольны ў той савецкай турме»...

Камічнае і трагічнае. Нізкае і высокае. Агульнаграмадскае і асабістае. Плоцкае і платанічнае. Усведамленне, што «ўсе нашы клятвы пішуцца на хуткаплыннай вадзе», што «трэба ў гэтым свеце цікаўным быць» і што «жанчыны не любяць, калі на іх глядзяць праз гады», што «нашы звычкі з намі заўсёды»...

Цяжка Някляеву быць... Някляевым. Ды ён, здаецца, не скардзіцца і не збіраецца быць нейкім іншым. І ў сваім «менскім рамане», і ў сваіх выказваннях пра раман. Таму для таго, каб нейк вызначыць «зводны баланс», не прыдумаеш нічога лепшага, як прывесці радкі самога аўтара твора Уладзіміра Някляева. Вось гэтыя:

Што затужылі,
воі-мужчыны?
Волі ўдыхнулі — і дух заняло?
Як там і што там
ні стане з Айчынай —
Горай не будзе, бо лепш не было.

Сакавік 2013 г.

ВЕРШЫ

БЕЛАРУСКІ РУЖАНЕЦ

Аксана СПРЫНЧАН

Кнігі і кветкі

Завеі. Снежань. Мележ.
Мару пра астранцыю, амарант,
дзімарфатэку.

Дзікае паляванне… Караткевіч.
Палюю на адоніс, трыліум, фізастэгію.

Шляхам жыцця. Купала.
Іду з амсоніяй, шызантусам і азарэлай.

На этапах.Танк.
Сяджу з анемонай, катранам і брахікомай.

Новая зямля. Колас.
Саджаю ў сваю зямлю
дзіцэнтру, сальвію і бульбакодзіум.

Вянок. Багдановіч.
Збіраю ў кола німфею, вераніку і аквілегію.

Запіскі Самасуя. Мрый.
Дадаю увулярыю, малюцелу і дзеласперму.

Жыццё — толькі кнігі і кветкі —
блюмерыя, бляціла, гейхера,
для іншых —
інкарвілея, космас, раджэрсія…

АЭС:А.С

Аблокі нагадваюць блокі АЭС —
сваячкі —
паводле гучання ініцыялаў
я таксама А.С.
Згодна майго
ўлюбёнага прынцыпа трох «Э»,
усё ў жыцці павінна быць
энергетычна,
эратычна
і эстэтычна,
у ім няма месца
ніякім блокам,
апрача Аляксандра,
які пакутаваў на Палессі,
дзе пасля ў пакутах
нарадзілася я.
Аблокі нагадваюць блокі АЭС,
энергетыка і выпраменьванне-атрута
найбольшыя ўва мне,
распад
праз самоту гадоў,
радкоў
і ніякіх падкоў,
хіба што дэталі
ў сеялках і камбайнах 1950-х гадоў,
выкаваныя на «Гомсельмашы»
маім дзедам кавалём,
іржавеюць
у свеце, дзе ёсць
АЭС,
А.С.

Беларускі ружанец

Арабіна
наталяе птушак,
а ружанец з яе —
тых,
чыя малітва
ляціць да Бога.
***
Арэхавы ружанец —
нібы зацвярдзелыя
бутончыкі ружаў.
Распускаюцца малітвамі…
***
Дакранаецца
да ружанцовых гарошынак
дзяўчына.
Што прынцэса яна,
не ведае…
***
З гузікаў старых
ружанец бабулі:
ад цела шлях
да душы…
***
Жолуд да жолуда —
знак бясконцасці.
А малітва —
бясконцасць.
***
Квітнее свечкай,
падае бурштынам…
З каштоўных камянёў
каштанавы ружанец
з простай малітваю.
***
Ружанец з сухіх рамонкаў:
абмольваюцца-лятуць пялёсткі,
як пёркі анёлаў.
***
Фа-соль-ля —
малітва як песня.
У пальцах — маленькія чоўны,
што плывуць да Бога.
***
Ягады шыпшыны,
высахлыя і спакутаваныя…
Родны
ружанец
з дзікай ружы.

***

Паміж камянямі
маёй Беларусі
і іх адсутнасцю
на маёй Лунінеччыне
пераціраюць мяне
жорны жыцця,
балюча і прыгожа
і толькі граніт,
цэлы кар'ер,
нібыта Гулівер,
звязаны ліліпутамі, —
прыжыццёвы помнік
мне і майму Палессю.

***

Лунінцу —
роднаму чыгуначнаму вузлу

весці рэй
рэйкам і шпалам
шалу
(які са мной сувымерны)
цягнікоў
з нікамі местаў,
мястэчак
з нумарамі месцаў
згары і здолу
бочных і з боку ад бочных
у СВ ці ў агульным вагоне
палі і гоні
купэ ці плацкарта
віновая карта
мапа на століку
маштаб: адзін да аднаго жыцця
сувымернасці выма
смокчуць вужакі-рэйкі
а кропля застаецца табе
зліжы язы.com
«Котт zu mir!»
не паспеў на цягнік
стоп-кран
стоп-рана
спуск, платформа
адпаведнасць-неадпаведнасць
формы і зместу
мы
завязаныя ў вузел
начны

***

Створаная
з рабра
верлібра,
яблык абкусваю
райскі.
Смак свабоды
жалезам акіслены.

***

Над замчышчам,
дзе калісьці стаяў
замак Хадкевіча,
кружляе махаон.
Мятлік-ветразнік,
занесены ў Чырвоную кнігу,
разгортвае кнігу гісторыі
з пылком і пылам,
палётам і падзеннем.
Мятлік-ветразнік надзеі
і выцвярэзнік часу…

***

— Смачна працаваць! —
жадае дачушка,
гледзячы на рукі
ў чорным шакаладзе.
Залазіць пад пазногці
і ў зморшчынкі
смачная мара —
зямля.

***

У жніўні
на белых падваконнях
разам з памідорамі
выспявае
беларускасць…

***

Я абіраю бульбу,
я абіраю Беларусь.
Не трэба іншага раю,
ды і пекла іншага не трэба.
Гэтак жа думаюць
каларадскія жукі.
Неўзабаве пачнецца
сезон змагання
з аднадумцамі.

***

Каб гадаваць Свабоду,
яе трэба зачаць,
вынасіць
і нарадзіць.
Напачатку Свабода
заагукае,
тады навучыцца
трымаць галаву
і зробіць першыя крокі.
Пакрысе Свабода
пачне клікаць на вуліцу.
Ты будзеш гатовы
аддаць за яе жыццё,
толькі акурат Свабодзе
і не патрэбная твая смерць.
Яна будзе падавацца
сапраўдным анёлкам,
Боскім цудам
і тваёй сутнасцю.
Ты не зможаш уявіць
свайго жыцця без Свабоды
і пачнеш здзіўляцца,
як жывуць без яе іншыя.
Дзеля ўсяго дзеля,
каб тваю Свабоду не сурочылі,
ты станеш чапляць на яе
ангельскую булаўку
і клікаць Альжбэтай —
«падарункам Богу»…
А пасля,
калі дачка падгадуецца,
апавядаць ёй,
як хацела назваць яе Свабодай,
і казаць:
Свабода — яна як вершы, —
адны пішуць іх для народа,
а іншыя — для сябе.

***

Я крэслю
крыжыкі ля вершаў —
сваіх паэтаў
вышываю —
выжываю.

***

на выспе Готланд
выспацца,
праспаць
настальгію,
але яе мэтастазы
ў снах,
нах
не паслаць,
узгадаць
зараз тое,
што памятаеш
з нямецкай —
nach Hause —
і без ніякіх дамоў
дамоў,
у краіну дзвюх моў
спаць,
праспаць
настальгію
па адзінай…

***

Ты дорыш мне на развітанне
готландскую кераміку —
піялу
майго ўлюбёнага чырвонага колеру,
але гэтым разам ён мае
надзвычай жыццёвае адценне.
Яна ляціць са мною
і не б'ецца на шчасце,
і я за адно з ёю…
Яна стаіць на стале,
напоўненая тваёй адсутнасцю,
і я доўга не магу прыдумаць,
што ў яе пакласці:
трускалкі таксама чырвоныя,
мёд залішне салодкі,
персік нагадвае вядомую карціну.
Але ўрэшце ў ёй знаходзіцца месца
для выдранай на захадзе сонца
рэпкі —
не вялікай і не маленькай,
ідэальнай,
як жаночыя грудзі,
якія змяшчаюцца ў мужчынскай руцэ…

Туман ярам, туман даліною

Кахацца ў тумане зімовым,
вільготнець у снежным ранку,
і светла заплюшчваць вочы
ў чаканні працягу ночы
ў адліжна-ба(на)льных рыфмах,
ба(на)льна-жыццёвых рытмах,
туманіца і туманіць,
пазногцем выводзіць «…ярам»
і вуснамі — «…даліною»…
І раптам —
«нічога ня відна»
ў тумане зімою…

ФРАГМЕНТЫ

З РАМАНА «ВОЛЯЙ АБРАНЫ»

Анатоль БАРОЎСКІ

«Воляй абраны» — раман пра вызвольнае паўстанне супраць расійскага царызму, якое ўзначаліў Кастусь Каліноўскі. Пра каханне кіраўніка паўстання і яго нарачонай — Марыі Ямант. Аўтар паспрабаваў з вышыні сённяшняга часу паглядзець на супярэчлівую і выбітную асобу Вікенція Канстанціна Каліноўскага, разабрацца ў тым, чаму паўстанню была наканавана параза… І чаму духоўны подзвіг Каліноўскага застанецца ў памяці нашчадкаў.

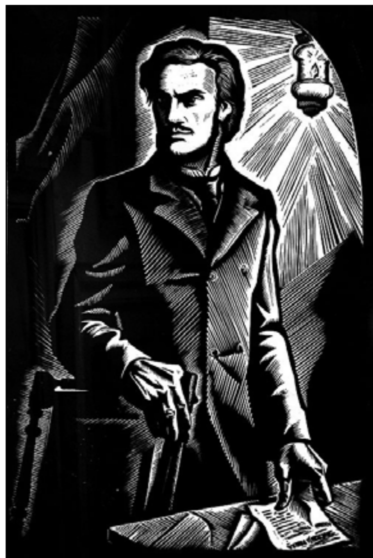

Кастусь Каліноўскі.
Лінарыт Міколы Купавы

…Сабраліся на кватэры пана Увішскага.

Канстанцін Каліноўскі заклапочаны, унураны ў сябе. У яго адказная місія, і ён хавае хваляванне. Гаспадыня, жонка пана Увішскага, спакойная і разважлівая, з чорнымі косамі і прыветным позіркам, падала ўсім па кубку гарбаты, кіўнула гаспадару, што пакідае іх.

Калі за ёю зачыніліся дзверы, Каліноўскі ўважліва агледзеў усіх, як быццам іх убачыў упершыню, ціха прамовіў:

— Сябры мае! Я прыбыў у Гародню з мэтай стварэння тайнага таварыства і ўзмацнення палітычнай дзейнасці. Лютаўскія падзеі ў Варшаве ўскалыхнулі ўсю Польшчу. Царскія войскі расстралялі патрыятычную дэманстрацыю. Гэта і перапоўніла чашу цярпення польскага народа, і з гэтага дня, можна лічыць, і пачаўся ўздым нацыянальна-вызваленчага руху ў Польшчы…

Слухалі ўважліва. Ніхто не дакрануўся да кубкаў, гарбата паціху астывала на стале. Доктар Эразм Заблоцкі сядзеў побач з Кастусём. Каля Эразма — яго брат Юлік. Гладка прычасаны, акуратна апрануты, ён выглядаў на гродзенскага франта. Працаваў доктарам. Інспектар егерскай школы Валеры Урублеўскі, што месціўся леваруч ад Заблоцкага, падпёр бараду кулаком, глядзеў на Каліноўскага. Каля грубкі прытуліўся афіцэр Ян Ваньковіч. Побач з ім — землямеры Фелікс Ражанскі і Ільдэфонс Мілевіч, каля зашторанага акна ў чорных сутанах ксяндзы Гінтаўт з Гародні, Ян Зарыжскі і Ігнацій Казлоўскі…

— Справа адказная і сур'ёзная. Кожны з нас павінен даць клятву на вернасць служэння агульнай справе.

Не ўтрымаўся Ян Ваньковіч, прыўзняўся, далікатна спытаў:

— Якой — агульнай справе? Канкрэтна можна, спадар Канстанцін?

— Можна, паручнік! Агульная наша справа, Ян, — узброенае паўстанне, барацьба за нацыянальную незалежнасць, знішчэнне прыгоннага права. А яшчэ канкрэтней пра гэта мы пагаворым пасля, калі збярэмся спецыяльна для распрацоўкі тактыкі і стратэгіі працы нашага таварыства. Мы павінны весці тлумачальную працу сярод сялянаў. З гэтай мэтай пачалі пасылаць на пасады вясковых настаўнікаў і валасных пісараў навучэнскую моладзь, і не толькі моладзь, а і іншых патрыётаў. Канспіратыўныя арганізацыі створаныя паўсюдна: на Віленшчыне, Ковеншчыне, у Мінскай губерні…

Эразм успомніў, як пазнаёміўся з Валерыем Урублеўскім. Тое было на водах у Друскеніках, калі ён падаўся туды, каб падлячыць страўнік. Пачуўшы, як той выступае сярод купкі людзей, падумаў: «Задужа энергічны і смелы». Праз некалькі дзён, бліжэй пазнаёміўшыся з інспектарам егерскага вучылішча ў Саколках, пачуў ад яго нечаканае пытанне:

— А якім вы, як служачы будаўнічай і дарожнай камісіі, бачыце заўтрашні дзень?

Замест адказу Эразм пацiснуў плячыма. Валеры засмяяўся:

— Гаварыць на гэтую тэму не жадаеце?

— Жадаю.

— Тады прыязджайце да мяне ў Саколку! Дарагім госцем будзеце.

Заблоцкі згадзіўся, падзякаваў за запрашэнне. І наведаў Урублеўскага праз некалькі дзён.

Здзівіўся, колькі людзей было ў інспектара. Там і пазнаёміўся з пiцейна-акцызным наглядальнікам Сонгіным, маладым чалавекам, гаваркім і вясёлым, ксяндзом Казлоўскім — з сівой барадой і доўгімі валасамі да плячэй, што прыехаў у госці з Царства Польскага. І пазнаёміўся там з Каліноўскім, які напачатку не спадабаўся яму: надта ж маўклівы.

Але потым, выпіўшы па кубку гарбаты, Урублеўскі прапанаваў выйсці ў сад. Там, пад высокай грушай-дзічкай стаяў Вікенцій.

Ён так і назваўся пры першым знаёмстве, прозвішча свайго не называў.

— Наш госць — камісар Гарадзенскай губерні — пагаварыць з табой хоча, — падвёў Валеры Эразма да Каліноўскага.

— Пра што? — паглядзеў на абодвух Заблоцкі.

— Пра жыццё… — глуха прамовіў Каліноўскі. — Пра нашае жыццё, спадар Эразм… Што адбылося ў Варшаве — вы ведаеце, напэўна?

— А хто ж не ведае? Жудасна.

— Мы ствараем арганізацыю Народнага польскага ўрада, які павінен у хуткім часе з'явіцца ў Літве. Мы з Урублеўскім прапануўваем вам узяць у гэтым удзел. Ксёндз Ігнацій Казлоўскі можа адразу прывесці вас да прысягі. А можна і пазней, калі я прыеду ў Гародню для стварэння тайнага таварыства.

— Не, не сёння, — адмоўна пакруціў галавой Заблоцкі. — Не гатовы яшчэ… Але я даю згоду ўвайсці ў склад урада. І якая ж пасада мне будзе выдзелена?

— Пасада — пакуль, часова, быць пры Урублеўскім. Ён займае высокі пост ва ўрадзе.

— Добра. Згодзен…

— Праз колькі дзён вы разам з Валерыем адправіцеся ў Вільню. Урублеўскі пазнаёміць вас з Эдмундам Вярыгам — сябрам Літоўскага правінцыйнага камітэта. Пазнаёміцеся і з інжынерам-паручнікам Янам Козелам, які таксама з'яўляецца сябрам правінцыйнага камітэта. І з іншымі людзьмі пабачыцеся...

Эразм Заблоцкі адарваўся ад сваіх успамінаў, прымусіў сябе прыслухацца да слоў арганізатара рэвалюцыйнай арганізацыі.

У гэты ж час нехта пастукаў у дзверы. Гаспадар пазнаў умоўны знак, падняўся, супакойваючы прысутных кіўком галавы, пайшоў адчыняць дзверы.

Праз хвіліну да прысутных далучыўся памешчык Гофмейстар, ваяводскі Гродзенскай губерні. Папрасіўшы прабачэння, сеў на вольнае месца.

Каліноўскі вачыма знайшоў Эразма Заблоцкага:

— Я вам уручаю мандат на званне памочніка Гофмейстара. Вам даручаецца кіраванне трыма паветамі: Гродненскім, Ваўкавыскім і Слонімскім. Кіраваць імі будзеце згодна з інструкцыяй. Кароткая пра інструкцыі. Вам неабходна тэрмінова скласці арганізацыю ва ўсіх вашых паветах, прызначыць паветовых начальнікаў. Пры іх павінна быць па пяць рэферэнтаў, можна і па тры. Рэферэнты — вайсковец, скарбнік, прадстаўнік грамады апякунства і камунікацый. Вам неабходна будзе кожны тыдзень атрымліваць рапарты ад паветовых, і ўжо сваё заключэнне дасылаць ваяводскаму камісару і — апошняе — развейваць сумневы паветовых, калі яны з'явяцца ў іх пры выкананні сваіх абавязкаў… Зразумелыя агульныя задачы, спадар Заблоцкі?

— Зразумелыя.

Размова працягвалася.

Гродзенскі камісар Каліноўскі асабіста кожнаму ставіў задачу. Растлумачваў незразумелыя пытанні. Калі іх не стала, падвёў рысу:

— Раз мы абгаварылі ўсе пытанні, якія тычыліся стварэння нашай канспіратыўнай арганізацыі, то ёсць прапанова прагаласаваць за яе зацвярджэнне. Хто за тое, каб лічыць нашую арганізацыю, якая мае на мэце рэвалюцыйнае звяржэнне ўлады, адмену прыгоннага права, абвяшчэнне незалежнасці Літвы і Беларусі, створанай — прашу падняць рукі.

Прагаласавалі аднагалосна.

…Праз нейкі прамежак часу, па адным ці па двое, пакідалі канспіратыўную кватэру.

Апошнімі развіталіся з гаспадаром Заблоцкі, Урублеўскі і Каліноўскі.

…Яны сустрэліся ў парку на ўскраіне Вільні.

Пацiснулі адзін аднаму рукі, селі на лаўку ў зацішку старых ліп.

Сярэдзіна траўня. Ужо бярозы выпусцілі першыя ліпкія лісцікі, і іх абуджальны пах лунаў у паветры. Усё дыхала жыццём, трывожным прадчуваннем немінучага...

Кастусь глядзеў у засмужаную далеч, маўчаў.

— Што скажаш, Эразм?

Замест адказу Заблоцкі ўзнёсла прамовіў:

— Якое харошае надвор'е, праўда?

— Так, ранняя вясна ў гэтым годзе. Для нашай справы гэта добра…

— Так, добра… Ты ж ведаеш, што атрад Духінскага і Урублеўскага ўступіў у бой з царскімі войскамі. Яны знаходзіліся каля вёсак Валілы і Саколда, што ў Беластоцкім павеце… Змагаліся мужна, паказалі сваю сілу і імкненне перамагчы, але…

Дыктатар уздыхнуў, павярнуўся да сябра, паглядзеў яму ў вочы:

— Тое, што людзі Духінскага пацярпелі паразу пад Саколдаю, можа, і не так страшна, як паспелі абвясціць расійскія газеты. Але кепска другое: няўдача адмоўна падзейнічала на шараговы народ, які браў удзел у паўстанні. Але спачуванне да нашай святой справы не згасла.

Нехта кашлянуў непадалёку ад іх, і Эразм міжволі азірнуўся.

— Усё так, Кастусь! Горш другое — атрады Зыгмунта Серакоўскага таксама доўга не пратрымаліся. Тры дні мужна змагаліся касінеры, паказалі, што могуць процістаяць царскай сіле. Але… Серакоўскі трапіў у палон…

— Шкада, вельмі шкада. Шкада і тое, што замест віленскага генерал-губернатара Назімава прыбыў новы галоўны начальнік краю Мураўёў. Крыважэрная асоба, бязлітасная. Хаця лічыць сябе дзекабрыстам. У яго неабмежаваныя паўнамоцтвы. Дык як заўтра — едзем?

— Так, нам неабходна тэрмінова правесці рэвізію дзейнасці як паўстанцкіх уладаў, так і наведзены парадку ў самой арганізацыі.

— У якія паветы паедзем?

— У Слонімскі, дзе пад Мілавідамі знаходзяцца атрады палкоўніка Аляксандра Лянкевіча. І ў Ваўкавыскі. Ды заадно і да бацькі твайго ў Якушоўку завітаем. А то ты даўно праведваў родных.

— Брычку раздабыў?

— Так, у памешчыка Андрыеўскага. Я буду чакаць цябе каля касцёла святой Алены а шостай гадзіне.

— Добра, Эразм. Да заўтра.

І першым падняўся з лаўкі.

Эразм доўга глядзеў яму ў след, думаючы пра сваё.

«Які, братка, характар у цябе! Узваліў ты, Вікенцій-Канстанцін, на свае плечы ой які груз... Хаця б цябе заўтра не напаткала расчараванне… Не ўсё ж будзе добра, не ўсё гладка, бо не рэгулярная армія будзе ваяваць з царскімі войскамі, а сяляне і шляхта, якія ніколі не трымалі зброю ў руках…»

…Ноччу ліў дождж, таму дарогі раскіслі, скрозь — калюжыны.

Але коні спраўна цягнулі брычку. Заблоцкі не падганяў іх, ведаючы, што рызыкоўна тое рабіць, — ашчаджаў і коней, і брычку…

Дыктатар найбольш маўчаў, хмурыўся. Эразм стараўся не назаляць яму гутаркай, бо перад гэтым даволі падрабязна пра ўсё пагаварылі.

Спачатку завіталі да памешчыка Спірыдовіча. Ён аказаўся дома.

— Каго любіш?

— Люблю Беларусь!

— То ўзаемна!

Гаспадар запрасіў у хату.

Кастусь адмовіўся і спытаў:

— Як у вашых мясцінах, спадар Спірыдовіч?

— Ды быццам нармальна. Зброю ўсю не падвезлі, але карчмар Вонзель заўтра паабяцаў даставіць па прызначэнні.

— Як у атрадзе з дысцыплінай?

— Па-рознаму… Большасць — дысцыплінаваныя, але ёсць і такія, якім хочацца пагуляць у вайну…

— Вось вам інструкцыі. А вось «Мужыцкая праўда». Прачытайце людзям.

— Гэта добра, што вы газэтку прывезлі. З ёю лягчэй гаварыць з народам.

Каліноўскі пацiснуў руку, паглядзеў дапытліва ў вочы:

— Мы спадзяемся на вас! А Завістоўскі далёка адсюль?

— Ды не, вунь за той дубровай маёнтак Аляксінец пакажацца. Гэта і ёсць уладанні памешчыка Завістоўскага… Ён ведае пра вас, чакае… З Богам!

— З Богам!

Але Завістоўскага не заспелі на месцы. Замест яго вёў размову аканом пана — высокага росту мужчына, сярэдніх гадоў.

— Няма яго, у Вільню паехаў па нейкай пільнай патрэбе, — адказаў на пытанне Заблоцкага аканом. — Сказаў мне, каб я сустрэў вас, накарміў, напаіў, даў правіянту на дарогу…

— Калі ж вернецца?

— Не казаў, не ведаю.

Завістоўскі быў прызначаны на пасаду рэферэнта камунікацый, і быў папярэджаны загадзя, што, праязджаючы па тракце, правяраючыя завітаюць да яго, належыла прадставіць спісы паўстанцаў, у якіх яны маюць патрэбу.

Не падымаючыся вышэй па прыступках, дыктатар тут жа, апершыся правай нагой на бардзюр, напісаў пісьмовую вымову за нядбайнасць, за тое, што рэферэнт Завістоўскі парушае рэвалюцыйную дысцыпліну.

— Перадайце абавязкова Завістоўскаму гэтую паперку. Абавязкова. І нашую незадаволенасць яго адсутнасцю. А мы паехалі далей…

— Перадам. А правіянт, правіянт захопіце з сабой? Я падрыхтаваў.

Канстанцін адвярнуўся ад яго:

— Дзякуем, мы спяшаемся…

Да маёнтка памешчыка Міхала Прылоўскага дабіраліся праз забалочаную нізіну. Коні грузлі,

колы правальваліся ў нябачных ямінах.

Міхал Прылоўскі знаходзіўся на канюшнях — з Вільні яму даставілі трох скакуноў, і ён правяраў іх вартасці. Адарваўся ад агляду неахвотна, перадаручыў гэты клопат конюху.

Тая ж размова, — тыя ж клопаты і хібы. Канстанцін хмурыўся, слухаючы даклад Прылоўскага.

І вочы ў таго неяк бегалі, і рукі не знаходзілі месца.

«Характару не цвёрдага, — адзначаў пра сябе кіраўнік паўстання. — Паспешлівы ў словах і, мусіць, такі ж у справах… Можа брацца з ахвотай, але не давесці да канца».

— Ці забяспечаны ўсе паўстанцы неабходнай зброяй, пан Прылоўскі?

Пытанне прагучала нечакана, таму позірк зноў неспакойна перакідваўся з аднаго на другое.

— Ды як сказаць, спадар Канстанцін… Больш за палову паўстанцаў зброю маюць, а астатняе павінен прывезці карчмар — на некалькіх падводах… Абяцаў праз дзень-два…

— Хто правярае спраўнасць штуцэраў? Ёсць спецыяліст? — задаў сваё пытанне і Эразм.

Прылоўскі крутануў галавой, кіўнуў сцвярджальна:

— Ёсць некалькі афіцэраў. Ім даручана праверка штуцэраў… Мо пройдзем да мяне на веранду, каб прадоўжыць размову. Вы ж з дарогі, падсілкавацца трэба.

Каліноўскі адмоўна пакруціў галавой:

— Не, дзякуем, спяшаемся… За даклад дзякую. Скажыце, да памешчыка Біспінга далёка? Да яго ляжыць далей наш шлях.

— Да Вярэек і не так далёка, не заўважыце, як і даедзеце. Але па тракце могуць рухацца царскія войскі, таму я параіў бы ў аб'езд. На вёрстаў пяць болей, але так будзе надзейней.

І тут жа, агледзеўшыся, гукнуў некага:

— Ганька, ідзі да нас!

Да пана падышоў загарэлы хлапчук гадоў з восем.

— Пакажаш аб'язную дарогу на Вярэйкі. Правядзеш да ўрочышча Гронкі, а потым сам вернешся… Адтуль толькі адна дарога да маёнтка.

Пераехаўшы неглыбокую рачулку, хлопчыка адпусцілі, падзякаваўшы яму за дапамогу.

У Біспінга пераначавалі, а раніцай, на цямочку, зноў рушылі ў дарогу.

Мерыліся ехаць на Ваўкавыск, але на тракце сустрэлі расійскіх грэнадзёраў, павярнулі ў Слонімскі павет. Па дарозе ішла жанчына з хлапчуком. У яе папыталіся, як даехаць да маёнтка Луконца, дзе пражываў акружны памешчык Ягалкоўскі. Жанчына моўчкі махнула ў бок лесу рукой.

Ягалкоўскі сядзеў пад разгалістай ліпай, чытаў кнігу.

Убачыўшы гасцей, няспешна падняўся.

— Проша да стала, халодным квасам пачастую, — запрасіў гаспадар гасцей у ценістую алею, паручкаўшыся з імі, абняўся. Ведалі добра адзін аднаго, паважалі, час праверыў яго вернасць, і ўсе былі радыя запланаванай сустрэчы.

— З задавальненнем, — згадзіўся адразу Канстанцін. — Але ёсць просьба. Неабходна тэрмінова паклікаць да нас памешчыка Язэпа Стравінскага.

— Добра, зразумеў. Вы праходзьце на летнюю веранду, а я распараджуся пасланцу па Стравінскага.

Пакуль чакалі прыезду Язэпа, Ягалоўскі паказаў рэвалюцыйнаму камісару Гродзенскай губерні Вікенцію-Канстанціну Каліноўскаму неабходныя паперы і дакументы.

— Вось спіс людзей, якія ўліліся ў паўстанцкія атрады. Вось пералік зброі, якой не хапае. Мясцовы каваль нарабіў шмат дзідаў і мячоў, але гэтага недастаткова. Не хапае коней, не хапае вазоў, вяровак, сякер… Пацыху неабходнае звозяць у мае патаемныя склады, але хацелася б больш… Ваяваць — не касой махаць.

Каліноўскі ўважліва вывучаў паперы, задаваў пытанні, удакладняў. Эразм назіраў за тварам рэвалюцыйнага камісара, адзначаў, што дыктатар ужо не такі раздражнёны, як перад гэтым.

Недзе праз гадзіну прыехаў на брычцы і Язэп Стравінскі.

— Каго любіш?

— Люблю Беларусь!

— То і ўзаемна!

У вачах зацікаўленасць, радасць сустрэчы.

І Язэп расказаў камісару пра становішча. Не ў ружовых колерах, гаварыў начысціню, асабліва не скардзячыся на слабую дапамогу з боку мясцовай шляхты, але ж і не хваліўся тым, што ўдалося дасягнуць.

Пасля даклада Каліноўскі звярнуўся да яго:

— Спадар Язэп, мяне ўпаўнаважылі прызначыць вас павятовым Слонімскага павета. Думаю, што абавязкі для вас зразумелыя, інструктаваць не трэба.

— На апошнім пасяджэнні ў Гродне вы падрабязна пра гэта расказвалі.

— Якія пытанні будуць да мяне? Якія пажаданні, шаноўныя спадары?

— Пажаданне адно, спадар рэвалюцыйны камісар: дай Божа нам сілы і моцы!

— Дай Божа!

— Куды далей?

— Да памешчыка Арды. Яго праведаем…

Замест Арды даклад трымаў яго ўпраўляючы Якаў Свяшынскі. Ад імя свайго гаспадара папрасіў прабачэння за яго адсутнасць — па справах паўстання знаходзіцца ў Варшаве. Дастаў са скуранай сумкі паперы, падаў Каліноўскаму.

— Я ведаю пра ўсе справы і бяру ўдзел у паўстанні. Калі што незразумела з папер, растлумачу на словах.

Тлумачэнні не спатрэбіліся. Кастусь і Эразм засталіся задаволены.

Сваржынскі прапанаваў затрымацца, паабедаць, але Каліноўскі адмовіўся, загадаў адразу ж ехаць усім разам да Керсноўскага.

— У яго і абгаворым нашыя справы, а потым адразу разам рушым у паўстанцкі лагер. Колькі вёрстаў будзе ад вас — пяцьшэсць?

— Меней. Вярсты з тры…

— Рушылі! Час не чакае.

... — Мы вытянем из вас все жилы, но добьёмся своего, — гаварыў ціха і спакойна следчы. — Ещё раз требую — назовите фамилии и имена тех, кто стоял во главе бунта, ну, пусть восстания, как вы утверждаете, ладно уж, пусть будет так… Мы почти всех уже и так знаем. Но желаем услышать их имена от вас.

Свечка стаіць перад носам у следчага, агеньчык яе хістаецца ад дыхання абвінаваўцы, ад яго слоў, і постаць — цень на сцяне — таксама вагаецца, хістаецца. Цень пагрозлівы, злы, але Кастусь не адчувае ні страху, ні боязі.

Пад раніцу, калі сама хочацца спаць, паднялі яго з ложка, павялі на допыт — невядома які ўжо па ліку. Зліпаюцца вейкі, хіліць у сон…

— Имена?

— Не ведаю…

Тупы ўдар па галаве — і ён падае на падлогу. Перакруцілася табурэтка і балюча ўдарыла па калене. І адразу ж перад вачыма выплыў вобраз Марыські. Яна разам з яго татам і маці схіліліся над ім, устрывожана папыталіся:

— За што ж яны цябе так, Кастусёк?

Адказвае глуха:

— За праўду, за мужыцкую праўду… За тое, што хацеў свабоду здабыць простаму люду.

— Ты ж загінеш…

— Загінуць не страшна. Страшна, калі не зразумее мяне той жа люд.

Новы ўдар, але ён ужо не адчувае болю.

— Уставай. Нельга поўзаць каля ног катаў. Ты ж ніколі не поўзаў перад ворагамі.

То ўжо, здаецца, голас маці.

— Ніколі. Але я не магу ўстаць… Няма сілаў.

— Уставай, каханы, — просіць ужо і Марыся, і яе словы і слёзы льюцца на яго твар.

— Иван Иванович, он не приходит в себя…

— Ещё одно ведро воды вылей на него.

Вада халодная, ледзяная… Іголкі шпыраюць у скроні, і ён прытомнее, вяртаецца да жыцця. Глядзіць на катаў, нічога не разумее — дзе ён, што з ім, чаму ляжыць на мокрай падлозе…

— Фамилии, я требую, чтобы вы назвали фамилии, — шыпіць над вухам голас таго ж следчага — мокры, успацелы: і яго аблівалі вадой? Ды не, то ён так шчыруе над ім.

Яго зноў пасадзілі на табурэтку.

— Имена!

— Тадэвуш Касцюшка, Эмілія Плятэр, Міхал Валовіч, Міхал Клеафас Агінскі? Канстанцін Астрожскі, Януш Радзівіл......

— Кто ещё? Кто?

— Касінеры… іх шмат… Тысячы і тысячы інсургентаў… Усіх не памятаю.

Язык не варушыцца. У роце горка і солана, кружыцца галава, хістаецца ўсё навокал. Зноў удар па галаве…

І тут жа ўсё адразу сплывае, патанае ў касмылях шызага туману.

Ён не чуе, як яго хапілі пад пашкі і пацягнулі па доўгім і цёмным калідоры былога Дамініканскага манастыра, і аднекуль, ці то зверху, ці з бакоў даляталі галасы, зліваючыся ў адзін суцэльны гул: «Ка-ты… Ка-ты… Свабоду Каліноўскаму! Жыве Ліцвінія!..»

Зноў над ім схіляецца Марыся, прыкладвае да акрываўленага твару прымочкі, выцірае засохлыя крывяныя сукравіцы. Ужо не плача, а толькі маўчыць, абдымае, паклала галаву на калені і, здаецца, нешта шэпча, шэпча…

А мо то лісце шапоча на вуліцы, ці дождж ідзе і цякуць раўчакі? Не зразумець, усё змяшалася, перайначылася, перакулілася…

— Ты жывы, Кастусёк?

— Жывы, Марыся. Калі паміраць буду, скажу табе пра тое. За хвіліну да смерці…

— Я не хачу, каб ты паміраў, не хачу, мой любы.

— І я не хачу. Але не ў маіх сілах адмяніць таго, што падрыхтавана мне лёсам.

Марыся нахіляецца над ім, дакранаецца ілбом да яго ілба, зажмурвае вочы, чытае малітву, просіць Вышняга, каб захаваў яе каханаму жыццё...

Не хутка прыйшоў у сябе...

А, апрытомнеўшы, глядзеў безуважна на шэрую, выцвілую столь, і ў яго не нараджалася ніякіх думак і жаданняў.

Ён прымружыў вочы, глыбака ўздыхнуў. Боль ва ўсім целе...

…Вязень маўчаў. Можа, ён і не чуў, пра што казаў следчы Шалгуноў, а мо і чуў, ды не рэагаваў на яго пытанне.

— Скажу в подтверждение своих слов. Вы вместе с Малаховским издали секретный приказ-задание резчику Генриху Штейману, чтобы он изготовил для виленского повстанческого центра новую печать с надписью: «Литовский Комитет. Свобода. Равенство. Независимость». Комиссара Варшавского жонда в Вильно Нестора Дюлерана вызвали срочно в Варшаву. Перед отъездом он передал вам печать. Ещё. Малаховский, как повстанческий начальник города, подписал смертный приговор губернскому предводителю дворянства А.Домейко — инициатору подачи верноподданического адреса батюшке царю. Вы же сам дворянин, как так можно?

Вязень наструніўся:

— У нас няма дваранаў, у нас усе роўныя!

— Генерал-губернатару Михаилу Николаевичу Муравьёву был представлен первый верноподданический адрес с 235 подписями виленских дворян. А это означает, что дворянство, поняв свою ошибку, начало открыто отходить от вашего мятежа. Но вы, в противовес, издаёте приказ о сборе подписей под контрадресами, которые вы намеревались напечатать за границей. И это вменяется вам в вину. А потом мы арестовали Гейштера и Зигмунта Чеховича. Перед арестом Гейштер вручил печать Отдела члену виленской организации Цитусу Долевскому для передачи вам. Я правильно всё излагаю, дворянин Калиновский? Долевский становится одним из ваших ближайших друзей. Не так ли? Мы арестовали и резчика Штеймана. Он во всех подробностях рассказал, как добраться до виленского повстанческого центра. Вот тогда мы и завели вместе с генерал-майором Соболевским дело «О лицах, участвующих в виленской революционной организации…»

Палкоўнік Шалгуноў падышоў да акна, спыніўся, абаперся адной рукой на падаконнік. Ужо адтуль ціха гаварыў:

— Видите, вы обречены. И вы лично, и ваш мятеж. Видите, какие ненадёжные люди окружали вас. Всё выдали, предали и вас. И вы во многом признались.

— Я ні ў чым не прызнаваўся.

— Вы подтвердили свою фамилию и участие в бунте. И этого достаточно. Мне просто интересно, отчего вы так упорствуете.

Ужо сонца зазірнула ў акно, пранізала мутнае шкло, высвеціла на шэрай сцяне пакоя квадраты і прамавугольнікі.

— Ну, что же, Викентий Константин Семёнович Калиновский, — следчы абапёрся на падваконне, — на этом мы прекращаем допрос. Жаль, что вы чистосердечным признанием не облегчили свою судьбу, очень жаль. А могли бы сохранить себе жизнь. И не только себе, а и другим. Но это уже на вашей совести.

Канстанцін схіліў галаву. Чакаў нейкіх апошніх слоў, чакаў і баяўся іх пачуць. Хаця нікуды не мог падзецца ад непазбежнасці.

— Заседание военно-полевого суда пройдёт в ближайшее время.

Следчы паклікаў канваіраў.

— На прощание мне вы ничего не хотите сказать, заключённый Калиновский?

Дайшоўшы да дзвярэй, вязень азірнуўся:

— Хачу сказаць. Дзякуй, што не білі сёння.

— И всё?

— Усё.

Калі зайшоў у камеру і сеў на ложак, прымацаваны да сцяны, пачуў, як на падваконні завуркатаў голуб.

«Шле мне Марыська сваё пасланне? — падумаў горычна і радасна, не ўстаючы і не кладучыся. — Адкуль? З Сібіры, ці яна тут яшчэ, у Вільні? Мо і схлусіў следчы, а мо і праўду казаў».

Ён узяў са стала люстэрка, падышоў да акна. Расчыніў фортку, уставіў туды руку з люстэркам, павярнуў яго, так, каб бачыць будынак былога кляштара. Пільна прыгледзеўся. Па вуліцы, перад кляштарам, хадзілі людзі. А вокны былі ўсе зарашотчаныя і аднолькавыя.

«За якім акном знаходзішся ты, мая чарнаброўка?» «Не наракай, Марыся, на сваю бяздолю, но прымі цяжкую кару, Прадвечнага волю, а калі мяне ўспомніш, шчыра памаліся, то я з таго свету Табе адзавуся...»

Голуб стаіўся ў кутку падваконня, маўчаў.

ВЕРШЫ

ГОНАР І ВОЛЯ

Славамір АДАМОВІЧ

***

Юры Гуменюку,
брату ў веры

Аднойчы Лёсу майму абрыдне
ратаваць мяне ад недарэчных прыгод,
ад уласных выбрыкаў і дума-злыдняў,
што ў галаве маёй чаўпуць карагод.

Аднойчы зіма ўсё накрые снягамі
белымі-белымі, і вось тады
вынесуць мяне, васковага, уперад нагамі
на гарадзенскія старыя клады.

І ўжо без мяне ў салатавым скайпе
напішуць сто развітальных словаў
*і падораны сябрам набор мэйк-апу**
у труну пакладуць замест узгалоўя.

І буду я ў пераломным палёце
бясконца падаць па вертыкалі,
як пёры, губляючы высокія эмоцыі
у нізкачастотных нашых рэаліях…

14–20.01.2013,
Менск — ст. Пухавічы

* Парфума (аўт.)

***

Til Deg…*

Адно кароткае імгненне
Яна была
маёю музай і натхненнем
пакуль мяла
і замятала завіруха
мае сляды
у Каралеўстве горных духаў
і атлантычнае вады…

* Да цябе (нарв.).

Адвэнт-2012

Адвэнт дзве тысячы дванаццаць,
пачаўся снежань пульхным снегам,
і так прыемна ў ім штурхацца
на зайздрасць непахісным шпегам.

І хай змяркаецца зарана —
гарыць і свеціцца ў душах
агонь, што высмаліць тырана
да самых недасяжных юшак…*

* Юшка — люхта ў печы, праз якую выграбаюць сажу; калі юшкі не чысціць, верагодна самаўзгаранне, задымленне…

Зброя

Зброю трэба выбіраць як жонку, а любіць як каханую… Любі яе хочаш і можаш, толькі разумна… Шукай яе, набывай. Альбо рабі сам; тачы яе, як прадзеды твае тачылі некалі французскія багнэты, а дзяды — нямецкія штык-нажы… Палюбі зброю — твайго сапраўднага абаронцу… Палюбі як Бацькаўшчыну тваю гэтае лязо сталёвае, гэты ствол варанёны, гэтыя залатыя пятачкі патронаў, гэтыя цяжкія свінцова-латунныя кулі… Палюбі дрэва прыкладу, які аднойчы прыхінецца да тваёй шчакі так, як ты яшчэ ніколі не прыхінаўся да ўлоння любкі тваёй…

А як палюбіш — адчуеш, як пахне ейная жыццядайная змазка… Гарачую зброю трэба змазваць старанна — як жанчыну тваю ты лашчыш перад любошчамі…

Зброю трэба час ад часу ўжываць, каб не перастойвала, як нявеста, якую жаніх доўга беражэ-беражэ, так што яна ўжо і нудзіцца пачынае… Правярай сваю зброю стральбой ці работай ляза.. Не давай іржавець ёй…

Зброя наша — і мова… Зброя — слова… Не ўжывай слова чужога — супраць цябе абернецца. Ты і не заўважыш, як яно ў грудзях тваіх расхіне пёры свае. І захочаш выцягнуць — ды толькі з крывёю тваёй, з вантробамі назад, а за імі і дух твой — вон! І канец табе… Са слова пачні, слова спачатку знайдзі Сваё — Дух падрыхтуй! Потым пра цела сваё падумай (падрыхтаванае цела таксама зброя!). А пасля ўжо, пасля настане чарга і за сталёвую ўзяцца… Любі зброю сваю — згадай пра Гонар!

Лене

Восень. Дождж. І твае калені
я абдымаю ў цяпле жытла,
і абмываю ў сямейнай балеі,
каб муза мая чыстай жыла;

каб расхінуцца магла насустрач,
як раўнапраўная, сіле маёй,
і залівалася смехам гучным,
быццам бы непераможны герой…

Кроў

Вось яна, булькае блізка-блізка
ў соннай артэрыі пругкага горла,
рывочкамі штохвілінна і сцісла,
каб душа не памёрла.

Кроў мая і маіх пакаленняў,
якія былі і жылі тут,
дае мне радасць жыцця і натхненне
і права правіць канчальны суд.

Дык што ж нам — баяцца крыві
жыццядайнай?
Няхай расплешча на захад і ўсход,
кіпіць хай і пеніцца капітальна,
да помсты клічучы за свой Род!

А я напружу з апошняе сілы
франтальныя цягліцы рук і ног,
каб нашы жанчыны шапталі мне «мілы»,
але каб кожнай свой дапамог
мужчына…

Не, кроў не вадзіца, свая — тым болей,
але мы гатовы аддаць яе,
калі паўстануць Гонар і Воля,
і вырвуцца пераможным крыкам з грудзей!

13/14 лістапада 2012, ст. Пухавічы

НУЛЯВАЯ ГАДЗІНА СВАЙГО НАРАДЖЭННЯ

Андрэй СЦЕПАНЮК

Нуль восем

Алесю Барскаму

як проста павярнуць
час
хопіць толькі заплюшчыць
вочы
і загуляць у карнавальным танцы
паваротаў

як бенджамін батан ставацца
з кожнай хвілінай
маладзейшым
аж да нулявой гадзіны
свайго нараджэння

аднак у восем
пачуюцца словы маці
як дакор

— навошта гэта сынок

навошта ты выязджаў
у іншы свет

навошта ты стаў
такім вядомым

навошта ты пачынаў
пісаць вершы

навошта табе гэтыя
лодзі варшавы мінскі і лонданы
навошта табе столькі пытанняў
на якія дагэтуль
не знайшоў адказаў

навошта табе гэта
адкажы

— я хацеў пайсці каб вярнуцца
мама

каб у люстэрку ўбачыць
твой загарэлы твар
і ўсміхнуцца

пачуць бацькавыя словы
і паверыць што ішоўшы
варшаўскай маршалкоўскай
я і так дайду да бандароўскіх лугоў

крыкнуць каб пачакалі
сябры маладосці

глянуць за сябе
і не ўбачыць нічога
толькі цені тваіх рук

не верыць што можа
быць інакш
што сляды маіх крокаў
залье вада
а чорныя сокі зямлі
спарахнеюць

марыць аб тым
што чалавечы розум
прыдумвае эліксір вечнага
харства

кахаць каханнем забойцы
маўчаць маўчаннем абарыгенаў

быць сабою сярод чужых
быць чужым сярод сваіх

быць такім як у нулявую гадзіну
свайго нараджэння

а ў восем
не пытаць
навошта

АПАВЯДАННІ

СВАТ

Сакі (Гектар Х'ю МАНРО) (1870-1916)

Рэстаранны гадзіннік прабіў адзінаццаць з усёй вартай павагі ненавязлівасцю і разуменнем сваёй місіі — заўсёды быць незаўважным. Калі з'яўлялася патрэба звярнуць увагу на імклівасць часу і намякнуць на ўмеранасць і неабходнасць змяніць месца знаходжання, то з гэтай мэтай звычайна прыглушалі святло.

Праз шэсць хвілінаў Кловіс падышоў да абедзеннага стала са шчаслівым трымценнем чалавека, які вячэраў невядома як і да таго ж досыць даўно.

— Я паміраю з голаду, — узвесціў ён, спрабуючы адначасова грацыёзна сесці і азнаёміцца з меню.

— Я ўжо зразумеў, — адказаў гаспадар, — улічыўшы той факт, што вы амаль не спазніліся. Вымушаны сказаць вам, што я кулінар-рэфарматар і ўжо замовіў для вас дзве талеркі малака з хлебам і некалькі карысных для здароўя сухарыкаў. Спадзяюся, вы не супраць.

Пасля Кловіс сцвярджаў, нібыта цягам першых доляў секунды ўсё, што было ў яго вышэй за каўнер, нават не збляднела.

— Я б на вашым месцы, — сказаў ён, — не жартаваў такімі рэчамі. Людзі, якія харчуюцца падобным чынам, напраўду існуюць. Я нават сустракаў тых, хто іх бачыў. Ведаць пра тое смакоцце, якое існуе ў свеце, і ўсё адно да канца жыцця чвякаць апілкамі і ганарыцца гэтым!..

— Яны як тыя сярэднявечныя флагеланты [1], што ўтаймоўвалі сваю плоць...

— Флагелантаў яшчэ можна зразумець, — сказаў Кловіс. — Яны ж хацелі ўратаваць свае несмяротныя душы, праўда? І не трэба нагадваць мне, што ў чалавека, які не любіць вустрыц, спаржу і добрае віно, ёсць душа ці хаця б страўнік. У яго проста вельмі развітая цяга да нешчаслівага жыцця.

На некалькі благаславёных імгненняў Кловіс з усёй магчымай пяшчотай насалоджваўся хуткім знікненнем вустрыц.

— Я лічу вустрыц лепшымі за любую рэлігію, — вярнуўся ён да размовы. — Яны не толькі даруюць нам нядобрае да сябе стаўленне, але і апраўдваюць яго, падбухторваючы абыходзіцца з імі яшчэ больш жорстка. Трапіўшы аднойчы на абедзенны стол, яны, здаецца, з усёй сур'ёзнасцю робяцца яго душой. У хрысціянстве ці будызме няма нічога нават блізка падобнага да гэтай спачувальнай бескарыслівасці вустрыц. Вам падабаецца мая новая камізэлька? Сёння я надзеў яе першы раз.

— Яна выглядае нічым не лепш за ўсе іншыя камізэлькі, якія вы надзявалі апошнім часам. Вы ўзялі за звычай прыходзіць на абед кожны раз у новай камізэльцы.

— Кажуць, што за лішкі маладосці потым даводзіцца расплачвацца здароўем, але, на шчасце, адзенне гэта не датычыць. Мая маці падумвае пра тое, каб выйсці замуж.

— Зноў?!

— Гэта будзе першы раз.

— Вы, безумоўна, ведаеце лепей. Але ў мяне такое ўражанне, што яна была замужам як найменш два разы.

— Тры, калі быць матэматычна дакладным. Я хацеў сказаць, што гэта першы раз, калі яна думае пра замужжа. Ва ўсіх астатніх выпадках яна выскоквала, нават не задумваючыся. Хаця напраўду гэтым разам за яе думаю я. Разумееце, пасля смерці яе мінулага мужа прайшло ўжо два гады.

— І вы, несумненна, мяркуеце, што кароткасць — сястра ўдаўства.

— Мне здаецца, што яна пачынае хандрыць і рабіцца сур'ёзнай, а гэта зусім ёй не пасуе. Першы сімптом, на які я звярнуў увагу, — гэта яе жальбы на тое, што мы жывем не па сродках. Усе прыстойныя людзі жывуць сёння не па сродках, а людзі непрыстойныя жывуць на сродкі іншых. Рэдкім таленавітым асобам удаецца спалучаць і першае, і другое.

— Гэта не талент, а хутчэй кемлівасць.

— Крызіс пачаўся тады, — прагугнуў Кловіс, — калі яна раптам учапілася за ідэю, што позні час — гэта кепска, і захацела, каб я вяртаўся дадому не пазней за гадзіну ночы. І гэта яна казала мне, каму мінулым днём нараджэння споўнілася васямнаццаць!

— Двума мінулымі днямі нараджэння, калі быць матэматычна дакладным.

— Ну, гэта ўжо не мая віна. Я не збіраюся рабіцца дзевятнаццацігадовым, пакуль маёй маці ўсё яшчэ трыццаць сем. Трэба ж сачыць за вонкавай адпаведнасцю!

— Магчыма, зрабіўшыся сур'ёзнай, ваша маці зробіцца таксама крыху старэйшай.

— Ні ў якім разе. Жанчыны пачынаюць перавыхоўваць толькі тады, калі бачаць недахопы іншых. Вось чаму я і схапіўся за думку выдаць яе замуж.

— І як, вы ўжо прасунуліся ў справе пошуку патрэбнай кандыдатуры ці проста падкінулі ёй ідэю і з надзеяй чакаеце, што яна зразумела ваш намёк?

— Калі хочаш зрабіць нешта як мага хутчэй, зрабі гэта сам. Я знайшоў аднаго франта-вайскоўца, які без справы абіваўся ў клубе, і запрасіў яго разы з два дадому на абед. Большую частку жыцця ён правёў на індыйскай мяжы, дзе будаваў дарогі, дапамагаў справіцца з голадам і землятрусамі, карацей, займаўся ўсім тым, чым займаюцца на мяжы. Ён мог на пятнаццаці мовах дамовіцца з раздражнёнай кобрай і, верагодна, ведаў, як паводзіць сябе, калі дзікі слон забрыдзе на тваю пляцоўку для кракету, але з жанчынамі паводзіўся сціпла і няўпэўнена. Я цішком паведаміў маці, што ён ненавідзіць жанчын, і яна прадэманстравала ўсе свае таленты ў галіне флірту, а іх зусім нямала.

— І як, джэнтльмен паддаўся?

— Я чуў, як ён казаў у клубе, што шукае для свайго маладога сябра працу ў калоніях, чым цяжэйшую, тым лепш, а таму не сумняюся, што ён вырашыў увайсці ў нашу сям'ю.

— Баюся, вы рызыкуеце зрабіцца ахвярай перавыхавання сваёй маці.

Кловіс сцёр з вуснаў рэшткі турэцкай кавы і стоеную ўсмешку ды марудна прымружыў правае вока, што, верагодна, магло абазначаць: «Ох, наўрад ці!».

[1] Флагеланты — рэлігійныя заходнееўрапейскія аскеты-фанатыкі XIII–XIV ст., што змярцвялі сваю плоць; у пераносным сэнсе — людзі, якія займаюцца самакатаваннем.

Пераклад з ангельскай мовы Ганны Янкута

МАМАНТ У СТРАСЕ

Збігнеў Влодзімеж ФРОНЧАК

Якуб Залескі, задзірлівы шляхцюк з Падляшша, як кажа старая і вядомая прыпавесць, вырашыў шукаць справядлівасці ў самаго караля Яна Сабескага.

Шляхта бывала сварлівай, схільнай да звадніцтва, не шкадавала грошай на падкуп суддзяў, судзілася гадамі. Вядомая рэч. Можа, і той Залескі прамантачыў маёнтак у працэсах. Адно не падлягае сумненню: надышоў дзень, у які ён асядлаў клячу і напрасткі рушыў у падваршаўскае Вілянова. Быў ужо недалёка, калі натрапіў на шпацыруючага шляхціра. Спытаўся ў напатканага пра дарогу, атрымаў талковы адказ, завязалася гутарка. Залескі, поўны горычы з-за чалавечай несправядлівасці, распавёў пра мэту падарожжа. Раззлаваны, заявіў, што калі справядлівасці не знойдзе і ў ягамосці, тады засведчыць усім, быццам манарх пацалаваў ягонага каню ў ср..у.

Незнаёмец, чалавек станісты і тлусты, не хаваў сваіх сувязяў з дваром. Абяцаў прыбыўшаму забяспечыць аўдыенцыю ў найхутнейшага. Нават на наступны дзень. І слова стрымаў.

Пераступіўшы парог аўдыенцыйнай залы, Залескі імгненна зарыентаваўся, што папярэднім днём гутарыў з каралём. Сабескі яшчэ раз выслухаў шукальніка справядлівасці, у канцы ж насмешліва запытаў, што здарыцца ў выпадку каралеўскай адмовы? Падляшак спанталыку не збіўся, адказаў: «Слоўца сказана, кабылка ля плоту!».

Кароль зайшоўся смехам, прысутным растлумачылі выбух каралеўскай весялосці. Показка спадабалася і здабыла незвычайную папулярнасць. І сёння, калі прыгадваем камусьці пра дадзенае абяцанне, мы ўжываем тую гістарычную фразу.

Залескія на Падляшшы — гэта шматлікі род. Караль Залескі, жыхар падляшскіх Лотазаў, меў таго Якуба, аўтара згаданай фармулёўкі, сваім продкам. Жыў у самоце і памёр ціха. Здарэнне, дзякуючы якому памяць аб ім захавалася, звязана з... мамантам.

— Калі сюды прыйдуць рускія, то я пацалую маманта. Пад самы хвост! — Агаласіў Караль.

Як можна заключыць, пыхлівы нашчадак падляшскага шляхціца не верыў у разгром Вермахта. Гэта не значыць, барані Божа, што зычыў немцам перамогі. Ненавідзеў іх ад усяго сэрца, але савецкай вікторыі не прадбачваў.

Вайна была доўгай і цяжкай. Сёння ўжо і школьнікі ведаюць, што пасля сталінградскага разгрому шанцы немцаў на выйгрыш зніклі. Стала зразумелым: расейцы здолеюць быць у Берліне і Ломаз у тым паходзе не абмінуць. Але Караль Залескі, васьмідзесяцігадовы, панырлівы, у год, калі выбухнула вайна, ужо самотны ўдавец, галаву нёс высока. Ганарыўся сваёй хітрасцю — хоць у палітыцы троху пралічваўся, але ўсе ведалі, што такой жывёліны на свеце няма, таму азадка мамантавага не пацалуе...

Існуюць, аднак, на свеце рэчы, што не сніліся нават Залескім з Падляшша!

Стары Караль прачнуўся неяк зімнім ранкам, была гэта зіма 43-га ці 44-га года (хто ж гэта можа дакладна памятаць?). Халодны шэрань пакрываў яшчэ зямлю, і здалося пабуджанаму дзядку, быццам ягоная хатка, што самотна стаяла ля тракта на Вішаніцы, захісталася. Гэта быў не сон, бо праз хвілю зноў яўна затрымцела. На брудныватыя і моцна паношаныя споднікі нацягнуў вельветавыя нагавіцы, выглянуў у акно і нічога не заўважыў. Надставіў вушы, бо слых меў добры. Нехта драпаў па страсе. Так, гэта з тылу хаты тузаюць пакрыццё даху. «Не каза ж?» — падумаў так і ўзброіўся сукаватым калом. Адкінуў гачок, адчыніў дзверы. На дыбачках падкраўся да кута хацінкі, асцярожна выглянуў — і аслупянеў. За чатыры крокі ад яго стаяў... мамант! Не толькі стаяў, а і скуб страху. Вялікі, як дзве альбо тры разам узятыя каровы, і хоць на казліных худых нагах, але галава дасягала коміна! Жаваў старую салому са страхі з такім смакам, ажно з пысы сліна цякла. Голасу не падаваў.

— І я павінен пацалаваць яго пад хвост? — Думка гэтая ўразіла дзёрзкага дзядка. — Завялікі ж.

Пакуль што вызваленне ад абяцання належала адкласці. Шэльма магла спляжыць дах ці нават забурыць хацінку. Трэ было бараніць маёмасць! Замахнуўся калом, але праз імгненне быццам ягонае апрытомеў і спалохаўся сваёй адчайнай адвагі, бо апусціў рукі і сукаватку схаваў за спіной. А велічэзны абжора відавочна напоўніўся да смельчака павагі. Кінуў скубці, і хоць неахвотна, павольна адступіў ад халупкі і пайшоў сабе бледным золакам у далёкі край.

— Хутка канец свету! — заявіў Залескі знаёмым. — Пацалаваў гэтай ноччу маманта. Пад самы хвост!

Не верылі. Ніхто нават не ўсміхнуўся. Той-сёй паківалі галовамі. Ат, — думалі, — панесла дзядка фантазія.

Неўзабаве пасля ўваходу расейцаў памёр, пахавалі яго побач з жонкай, пра рахункі з мамантам узгадваць перасталі.

Адно здарэнне з тых мясцінаў кідае, аднак, святло на той найважнейшы момант жыцця Караля Залескага. Ёзэф Вільк, сёння жыхар Варшавы, які паходзіць з Падляшша, з-пад Вэнгрова, у час вайны, калі быў падлеткам і знаходзіўся ў дзеда з бабуляй, бачыў паблізу Ламазаў... вярблюда. Сапраўднага, двухгорбага гіганта. Ці то ведае, ці то прыдумаў ягоную гісторыю. Гэты незвычайны ў тых краёх звер вяртаўся з-пад Масквы. Што там рабіў? Завезлі на гастрольныя выступленні! Хтосьці ў Рэйху, хутчэй за ўсё нейкі прапагандыст, прыдумаў крыху пазабавіць жаўнераў на фронце прадстаўленнямі. І адправіў на ўсход цыркавую трупу пад назовам «Фантазія», ці то «Пінокіо». Пэўна, былі там і мядзведзь, і малпы, і дрэсіраваныя сабакі. Гэта малаважна. Калі пад нагамі пачала гарэць зямля, цыркачы спакавалі манаткі. Трупу разграмілі партызаны, шчасліва выслізнуў толькі вярблюд. Незвычайна пашанцавала — дабраўся да Ломазаў, затрымаўся ля хаты апошняга з роду Залескіх. Але стары Караль, які ўсё жыццё ўрабляў невялікае поле і за Ламазы не вытыркаў носа, ніколі не бачыў ні жывога вярблюда, ні намаляванага маманта. Таму нічога дзіўнага, што гарбача прыняў за перадпатопавы экзэмпляр.

Лёс даў яму, аднак, незвычайны шанец. Мог выканаць сваё абяцанне, каб не лічыцца пустасловам.

Вярблюд, гнаны здаровым інстынктам, падаўся на захад. Аднак скуры не збярог. Здаецца, укатрупілі яго партызаны. На жаль, след атрада, жаўнеры якога згатавалі печань цыркавой жывёліны, не знайшоўся.

Пераклад з польскай мовы Паўла Ляхновіча

ЗГАДКА

У МАСКВУ НА РАЗВІТАННЕ

Яўген ЛЕЦКА

…Жалобная вестка пра смерць Антона Аляксандравіча Сабалеўскага не заспела мяне цалкам знянацку, бо тужлівы званочак-прадбачанне празвінеў больш пяці гадоў таму, — калі яго, дзейснага, рухавага і інтэлектуальнага, нечакана зваліў цяжкі інсульт.

Даведаўшыся, я памкнуўся яго наведаць, каб неяк падтрымаць, ды родныя мяне перасцераглі, параілі пачакаць, пакуль нямоглы акрыяе. Але да ранейшага жыцця дзядзька Антон, як мы яго называлі, так і не вярнуўся, сустракацца з сябрамі не жадаў, мабыць, хацеў застацца ў іхняй памяці такім, якім быў дасюль. Але розумам не парушыўся, успрымаў рэчаіснасць адэкватна, хоць чытаць яму было цяжка; родныя пераказвалі найбольш цікавыя навіны з перыёдыкі, знаёмілі з тым, што адбывалася з Беларуссю, у тым ліку і на яго малой радзіме — на Глыбоччыне, якую ён любіў, шанаваў і чым мог ёй спрыяў. Апошнім такім учынкам быў падарунак бронзавай статуі Янкі Купалы этнаграфічнаму музею роднага горада. Гэтаму папярэднічала свая гісторыя. Антон Аляксандравіч быў ініцыятарам устаноўкі помніка слыннаму беларускаму песняру ў Маскве, захапіў гэтай ідэяй вядомага скульптара Валерыя Янушкевіча. Эскіз помніка быў выкананы, але ў чымсьці не спадабаўся міністэрскім чыноўнікам… Сабалеўскі, як чалавек высокамаральны, адчуваў няёмкасць перад В. Янушкевічам, набыў у яго адліты ў бронзе рабочы варыянт скульптуры і падарыў яе роднаму Глыбокаму…

Антон Сабалеўскі, у мінулым кадравы вайсковец, мужна пераадольваў жыццёвыя нягоды. Апрача іншага, спрацоўваў кодэкс афіцэрскай годнасці, хоць па жыцці сваім палкоўніцкім званнем не выстаўляўся, у форме і пры ўзнагародах быў хіба што на афіцыйных прыёмах і ў адпаведныя дзяржаўныя святы. Быў простым і шчырым, паводзіў сябе як роўны, а з блізкімі сябрамі як родны з роднымі. Дый прафесія ў яго была больш мірная, чым ваярская. Быў ён інжынерам-будаўніком, а дакладней — маставікам…

Жалобную вестку пра смерць мне перадала па просьбе слаўнага маскоўскага беларуса Аляксея Каўкі таксама светлая асоба — дырэктар Дзяржаўнага архіва літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка. Пытання ехаць, ці не — не існавала. Праблема была ў тым, каб своечасова трапіць у Маскву. Трэба было набыць на цягнік білет. Па тэлефоне сказалі, што плацкартных няма, толькі купэйныя. Як для пенсіянера, сума астранамічная: туды і назад два мільёны, а гэта і ёсць месячная пенсія. Тэлефаную знаёмаму выкладчыку, сябру яшчэ са студэнцка-аспіранцкіх часоў, спагаднаму і зычліваму беларусу Кастусю Лапко, прашу выручыць: пазычыць грошы і ўзяць білет, бо сам я не паспяваю — трэба ж неяк даведацца, дзе і ў колькі будзе адпяванне нябожчыка. У Кастуся якраз былі вячэрнія заняткі, але ён папрасіў паспрыяць маладзіцу са сваёй лабараторыі…

У Маскве апошні раз быў гадоў дзесяць назад, калі пры спрыянні ўжо светлай памяці Антона Аляксандравіча Сабалеўскага была наладжана прэзентацыя выдадзенай мною праз ТАА «Выдавецтва Бацькаўшчына» кнігі Генадзя Бураўкіна «Паміж зоркай і свечкай». Дзядзька Антон дамовіўся наконт залы ў адной з цэнтральных маскоўскіх бібліятэк, здолеў сабраць у ёй нямала народу, зразумела, пераважна маскоўскіх беларусаў.

У Мінску мне ўдалося скантактавацца з чалавекам, які ляцеў на пахаванне самалётам, ён паведаміў, што ад адной са станцый метро ў прызначаны час адыдзе аўтобус і адвязе туды, дзе будзе адпяванне спачылага. Праблема была ў тым, што жалобнае развітанне было ў адным месцы, а само пахаванне на іншых могілках, а дзе дакладна, той чалавек не ведаў. Вось чаму мне канечне трэба было паспець на замоўлены аўтобус. Але ў метро ўзнікла праблема: у мяне не было расійскіх грошаў на білет. Былі долары. Прасіў у чарзе ўзяць, але нечакана сутыкнуўся з агрэсіўнай непрыхільнасцю і адмовай выручыць…

Патрэбная мне станцыя метро была недалёка ад гэтай, «Беларускай». Я ўрэшце быў на месцы. Але… мой аўтобус ад'ехаў без мяне…

Ведаць бы хоць дакладна, у якой царкве будзе адпяванне, можна было б паспрабаваць дабрацца туды на гарадскім транспарце. Распытваю ў мінакоў, якая з дзвюх царква бліжэй і як туды дабрацца. Саджуся на аўтобус, колькі мага пад'язджаю, потым з кіламетр іду пешкі. Зводдаль усцешыўся, што ля царквы стаялі легкавушкі, потым убачыў і дзверы, у якія заходзілі і з якіх выходзілі людзі. Але народу ў царкве было няшмат, нікога там не адпявалі. Падыходжу да прадавачкі іконкаў і свечак, цікаўлюся, ці адпявалі вайскоўца-палкоўніка. Ды не, адказала, сёння ў храме выхадны, нікога не адпяваюць. Цікаўлюся, ці далёка адсюль і ў якім баку Кунцаўская царква...

— Это там, — махае рукою. — Километра два-три отсюда будет. Не зайдешь ты, милый, со своими ножками-то. Может, автобус подвернется, выходи на трассу, там и расписание висит…

Расклад сапраўды вісеў, і праз хвілін дзесяць меўся быць аўтобус. Мінула дзесяць і дзвоццаць, а яго ўсё не было. Пачаў, адчуваючы, што з кожнай хвілінай гіне мой шанец трапіць на развітанне з дзядзькам Антонам, распытваць у людзей, чаму няма аўтобуса па раскладзе. Ніхто гэтаму не здзіўляўся, а тым больш не абураўся. Маўляў, вінавата надвор'е, снегу за ноч накідала, пакуль што ніхто не расчышчае, таму аўтобус і не выехаў, бо больш спаліш бензіну, чым выручыш... Выходзіць, і мне трэба супакоіцца і вяртацца назад у Мінск. «Эх, дзядзька Антон, дзядзька Антон! Вось мы і сустрэліся з Вамі і назаўсёды развіталіся!»

І тут раптам ля мяне спыняецца іншамарка, адчыняюцца дзверцы і кіроўца пытаецца ў нас (мы стаялі ўтрох), ці можа хто сказаць, як яму трапіць на Кунцаўскія могілкі… Мяне асяніла: вось ён, апошні шанец!

— Паехалі! Мне якраз туды...

Мы едзем, я пільна ўзіраюся, прыкідваю, дзе трэба будзе паварнуць направа. Выглядае, што адгадаў. Пад'язджаем да царквы, нам падказваюць, што адпяваюць не ў ёй, а ў рэлігійна-грамадскім цэнтры. А гэта побач. Адчыняю дзверы ў рытуальную залу, вока выхоплівае пастаць Аляксея Каўкі… Падыходжу, углядаюся ў навечна супакоенага Антона Аляксандравіча. Хвароба не змянела ягонае аблічча: выглядае так, як і пры жыцці, тым, калі мы апошні раз з ім бачыліся. Апрануты ў цывільны гарнітур, толькі вайсковая фуражка сведчыць пра яго службовае становішча.

Адпяванне ішло наўздзіў прыгожа. Малады стройны святар усю службу вёў па памяці без усякай кантычкі. А як хораша зладжана і ўзвышана спявалі чацвёра таксама маладых і стройных пеўчых — не жанчыны, а мужчыны.

У канцы рытуалу да мяне падышоў Аляксей Каўка і папрасіў сказаць, як прадстаўніка Бацькаўшчыны-Беларусі, развітальнае слова. Сказаць было пра што: мы разам былі ля вытокаў стварэння Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» — я як старшыня Аргкамітэта і першы старшыня Рады гэтай грамадскай арганізацыі, а ён спачатку як сябра Рады маскоўскага Таварыства беларускай культуры імя Францыска Скарыны, а потым, замяніўшы Аляксея Каўку, і старшыня гэтай найстарэйшай дзеючай арганізацыі беларускай дыяспары ў Маскве.

Антон Аляксандравіч заўсёды быў спераду ў літаральным і сімвалічным сэнсе. Згадаю тут пра адно нестандартнае мерапрыемства, ідэя якога належала актыўнаму мінчуку, адмыслоўцу ў галіне турызму Міколу Чырскаму і заключалася ў арганізацыі вандроўкі так званага «спеўнага цеплахода» па рэках Ака і Волга, з высадкай і наведваннем мясцін, звязаных з жыццём класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча. Параход адыходзіў у некалькі-дзённае падарожжа з Масквы, і асноўныя арганізацыйныя клопаты па сталіцы ўзяў на сябе Антон Аляксандравіч. Але напярэдадні вандроўкі свет быў узбаламучаны дзеяннямі так званага ГКЧП... Час быў трывожны... Я патэлефанаваў дзядзьку Антону, пачаў з ім раіцца, як дзейнічаць у гэтай неардынарнай сітуацыі.

— Як вырашылі, так і будзем рабіць. Няхай баяцца тыя, хто заварвае дзяржаўныя перавароты. Бачыў жа па тэлебачанні, як у іх калаціліся рукі? Так што смялей!..

Напярэдадні нашай вандроўкі гэкачэпісты былі арыштаваны і ўзяты пад варту, і мы, прыехаўшы ў тады яшчэ сталіцу СССР, мелі магчымасць агледзець ужо апусцелыя на маскоўскіх вуліцах барыкады і ўмацаванні, пабітыя вітрыны...

Дзядзька Антон быў адзіным з удзельнікаў «спеўнага парахода», хто ўзяў з сабою нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг (дзяржаўным ён стане пазней) і заўсёды насіў яго з сабой напераменку з унукам Дзянісам, хлопцам гадоў пад дзесяць. Дзякуючы сцягу, хлопец не згубіўся ў велізарным тлуме ў Ніжнім Ноўгарадзе, калі адстаў ад дзеда і мы кінуліся на пошукі, распытваючы ў людзей пра хлопчыка з экзатычным палотнішчам над галавой. Сёння той колішні хлапчук — высокі і стройны малады чалавек, жанаты, мае сына, працуе начальнікам аддзела навін эканомікі на гарадскім інфармацыйным тэлеканале «Масква 24». Ён — сын дачкі Антона Аляксандравіча. А сын названы ў гонар бацькі Антонам. Мае двух сыноў. І ого якую паважную пасаду: начальнік аддзела падводных караблёў Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі. Ён і быў непасрэдным арганізатарам пахарон, зладжаных на самым высокім і прадстаўнічым узроўні з выкананнем дзяржаўнага гімна Расіі і ўшанавальнага салюту. Антон Аляксандравіч гэткага гонару заслужыў, пра што гаварылі за жалобным сталом яго колішнія аднапалчане, родныя і сябры. Гаварылі, безумоўна, не толькі пра выкананне ім службовых абавязкаў, але мо найбольш пра яго талент быць сапраўдным Чалавекам, сапраўдным Беларусам, сынам Глыбоччыны, дзе, маркую, ягоная памяць абавязкова павінна быць ушанавана...

У асобе Антона Аляксандравіча арганічна была паяднана высокая культура, традыцыйная беларуская зычлівасць, тактоўнасць, спагада з грамадзянскай мужнасцю, нязломнасцю, прынцыповасцю, падмацаванымі і набытымі за часы вайсковай службы. Прывяду тут факт, сведкам якога я быў і пра які напісаў у памінальным слове на старонках тыднёвіка «Наша ніва» маскоўскі беларус Алесь Чайчыц:

«Памятаю, на з'ездзе беларусаў свету 2005 года на трыбуну выйшаў нейкі расійскі чыноўнік у дарагім гарнітуры і неахвотна прабачыўся перад публікаю: «Я двадцать лет живу в Москве и уже забыл родную мову». Пасля ягонага выступу на трыбуну імкліва ўзышоў спадар Сабалеўскі і пачаў сваю прамову словамі: «Я жыву ў Маскве ўжо пяцьдзясят гадоў. Але беларускую мову не забыў».

На жаль, такіх, як Антон Аляксандравіч, людзей сярод маскоўскіх беларусаў няшмат, асноўная ж маса з узроўнем і светапоглядам такія, як той безыменны чыноўнік. У Маскве беларусаў пражывае каля паўмільёна, але няма ніводнага беларускамоўнага выдання, а спробы адчыніць беларускамоўную школу скончыліся нічым, увогуле нацыянальная беларуская свядомасць, якая ажывілася ў першыя гады незалежнасці, не толькі не ўмацавалася і акрыяла, але, наадварот, згасае, многія беларусы, не бачачы перспектывы, проста перапісваюцца і ў пашпартах на рускіх.

Вось чаму адыход у лепшы свет такіх людзей, як светлай памяці Антон Аляксандравіч Сабалеўскі, успрымаецца балючай стратай...

КРАЯПІС

СЛОВЫ ПРА ЗЕМЛЯКА

Канстанцін КАСЯК

Гэтая гісторыя пачалася ў верасні 1924 года, калі нарадзілася мая бабуля. Сёлета ёй споўніцца 89 гадоў.

Яна прыйшла ў свет у вёсцы Магільна Уздзенскага раёна Мінскай вобласці. Менавіта з гэтай вёскі пачынаецца вялікая дуга, якую ўтварае Нёман аж да Стоўбцаў. Самі Стоўбцы знаходзяцца ў дваццаці кіламетрах ад Магільнага, а Мікалаеўшчына ў пятнаццаці. У гэтых вёсак шмат агульнага.

Магільнае, як і Мікалаеўшчына, было ў свае часы мястэчкам. У часы Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага Магільнае было княскім уладаннем, якое асабіста належала Вітаўту Вялікаму. На беразе Нёмана нават стаяў замак. Цяпер ад яго нічога не засталося, але сталічныя археолагі раскопкі ладзілі.

Не абмінулі мястэчка падзелы Рэчы Паспалітай, калі яно трапіла ў склад Расійскай імперыі. Пасля Рыжскага міру, калі Беларусь была падзелена паміж Савецкім Саюзам і Польшчай, Магільнае апынулася на самым ускрайку «бальшавізму». За полем, якое пачыналася за вясковымі хатамі, была ўжо «панская Польшча». Там была Мікалаеўшчына і засценак Акінчыцы, дзе нарадзіўся Якуб Колас…

З яго творчасцю я пазнаёміўся надзвычай рана. Мая бабуля была выкладчыцай, навучала дзяцей расійскай мове. У хаце было шмат кніг, у тым ліку і на беларускай мове. Сярод іх большасць належала класікам: Колас, Купала, Караткевіч, Маўр ды іншыя. Бабуля з малых гадоў прымушала чытаць і пераказваць ёй змест. Зразумела, мне гэта не падабалася — каму з дзяцей такое можа падабацца? Цяпер я з удзячнасцю ўзгадваю сваю бабулю...

У той час больш за ўсё мне падабалася чытаць Якуба Коласа. Пэўна таму, што я заўсёды адчуваў яго найперш земляком, а ўжо потым паэтам і празаікам. Гэта больш за простае чытанне. Гэта больш за літаратуру. Гэта больш за паэзію. Коласаўскія радкі вельмі блізкія мне. Апісанні прыроды зачароўваюць. Тым больш, калі жывеш побач, тым больш, калі можна ўсё гэта пабачыць.

Мяне заўсёды вабіў Нёман. Гэтую раку справядліва празвалі «бацькам», бо яна карміла не адно пакаленне беларусаў. Мая бабуля, калі я іду купацца, часцяком узгадвае той факт, што Нёман некалі быў судаходным. Яна бачыла гэта наўвачавідкі. Бачыла і плыты, якія гналі на Захад. Пра гэта ўсё любіла распавядаць, займаючыся якімі-небудзь хатнімі справамі. Я слухаў, запамінаў, пасля браў кнігі Коласа і чытаў.

Мой зямляк вельмі красамоўна апісаў прыгажосць краю. Можна нават сказаць па-іншаму: жывучы сярод такой прыгажосці, не пачаць пісаць было немажліва. Пясняр прыгажосці павінен быў з'явіцца. І ён з'явіўся.

Якуб Колас пісаў не толькі пра Міншчыну. У які б куток краіны мяне не закідваў лёс, я ўзгадваў радкі з вершаў свайго земляка. Яны падыходзяць для ўсіх куткоў Беларусі, і не толькі... Мінулым летам мне давялося патрапіць у Вільню. Першы раз за жыццё. Гэта горад, дзе павінен пабываць кожны беларус, бо там пачыналася «ўсё». Наша ўсё. Яшчэ на памежным пункце «Кена», калі ў вагон зайшлі літоўскія памежнікі, я зразумеў, што ніякае гэта не замежжа. Некалі мы жылі ў адной дзяржаве, але лёс развёў нашыя народы па розных дарогах, а межы пасеклі былое супольнае гаспадарства. «Цяпер, каб патрапіць у Вільню, патрэбна віза, віза, віза», — злуецца валасаты хлапец, які сядзіць насупраць. Яшчэ нядаўна ён, небязпечна пытаннямі візавага кантролю, з цікавасцю чытаў «Мур» Сартра...

Калі прыглядзецца, а дакладней прычытацца, то коласаўскія сляды можна дагэтуль пабачыць у былой сталіцы Княства. Як толькі выйшаў з цягніка, прыгадаўся «Дзядзька ў Вільні». Але ж як трапна ўзгадалася. «Калі вярнуся дадому, абавязкова перачытаю «Новую зямлю»», — падумаў я сабе і пайшоў да Вострай Брамы. Віленскі вакзал з часоў дзядзькі Антося не змяніўся: той жа тунэль пад вакзалам, тыя ж выхады, той жа паварот...

Як высветлілася пазней, не толькі вакзал, але і горад не змяніўся. Вечны горад. Падумаць толькі: сто гадоў таму тут быў Колас, пісаў вершы, а з Замкавай гары на былую сталіцу Вялікага княства глядзелі яго героі. У часы Коласа Вільню звалі еўрапейскім Іерусалімам, цяпер гэта сапраўдны еўрапейскі Вавілон: тут без праблемаў можна сустрэць не толькі прадстаўнікоў большасці еўрапейскіх нацыяў, але і людзей з іншых кантынентаў.

Насупраць будынка, дзе некалі была рэдакцыя газеты «Наша Доля», на Віленскай вуліцы граюць літоўскія вулічныя музыкі. Яны тут бываюць вельмі часта, прынамсі, мне за дзесяць дзён трапляліся некалькі разоў. Калі па вуліцы прайсці крыху ніжэй, то выйдзеш на праспект Гедыміна. Па выходных ён пешаходны. Мясцовыя гандлюючь тут разнастайнымі сувенірамі. Сярод віленчукоў можна сустрэць і «рускамоўных» з Новай Вільні (якую ў народзе завуць Вілейкай) — гуляюць ды лузгаюць семкі. Гэтыя суворыя хлапцы ў большасці сваёй беларусы, якія забыліся на сваю нацыянальнасць. Перакананца ў тым проста: дастаткова паслухаць, як яны размаўляюць. Мой сябар Алесь, першы раз пабачыўшы іх, падумаў, што гэта трактарысты з Ашмян...

Уночы каля Кафедральнага касцёла Святых Станіслава і Уладзіслава можна сустрэць п'яных вясёлых сербаў, якія настальгуючы па некалі моцнай краіне, крычаць «Юга-Юга-Югаславія!». Помнік Гедыміну аблюбавалі ўсюдысныя японцы са сваімі «мыльніцамі». На Замкавай гары за пяць літаў можна паглядзець горад, чым і скарысталіся турысты з Баварыі...

Зрэшты, каб усё гэта апісаць, патрэбны свой сучасны дзядзька Антось і свой Колас...

ВОДГУК

МЕСЦА І ЧАС

Уладзіслаў АХРОМЕНКА

Уяўляю, як цяжка даводзілася хрысціянскім місіянерам у язычніцкіх краінах. Місіянерам трэ' было не толькі мэтанакіравана наварочваць аўтахтонаў у новую веру, але й грунтоўна вытлумачваць ім заганы ранейшых традыцыйных культаў. Але як, скажам, давесці перакананаму язычніку нявартасць іх старых багоў?

Як стлумачыць, што Шыва — помсліві разбуральнік усяго існага і, да таго ж, аматар марыхуаны, што Буда Шак'ямуні — звычайны лайдак і абібок, а які-небудзь Зеўс — наагул бацьказабойца, клятваадступнік і, да таго ж, падступны гомасэксуаліст…

У гэтым сэнсе персанажы нашай язычніцкай міфалогіі куды больш маральнейшыя за ягіпецкіх, індыйскіх ці старажытнагрэцкіх. У старабеларускім язычніцтве не знайшлося месца ані для наркаманаў, ані для лайдакоў... Нашыя язычніцкія багі не вызначаюцца прагай да помсты, нашыя апакрыфічныя героі не схільныя да бессэнсоўнага гвалту, нашыя цмокі сапраўды талерантныя і памяркоўныя. Беларускі іншасвет месціцца не ў абстрактным Космасе і не на далёкім Алімпе, а зусім побач з намі: у пушчах, каля крыніцаў, на ростанях. У ім мірна суіснуюць хрысціянская Параскева-Пятніца і паганскі Дажбог, рэальны Гедымін і міфалагічны Машэка, а таксама чэрці, мніхі, русалкі, ваяры, патанулыя кляштары і чароўныя акенцы. А фраза «ішлі неяк тры Багародзіцы» здольная давесці да інфарку якога заўгодна рэлігійнага артадокса! Мы і хрысціяне, і язычнікі адначасова, і не адчуваем у гэтым аніякага канфлікту...

...Пра кожную кніжку можна спытацца вельмі каротка: «А пра што яна?». Калі адказаць на такое пытанне адносна кнігі Ірыны Клімковіч «Калі адчыняюцца нябёсы» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 2012 г.), то адказ будзе кароткім: «Пра месца і час, у каторых існуюць нашыя традыцыйныя багі і героі». Пра Ярылу і Вялеса чулі ўсе — але хто можа дакладна апавесці пра іх іерархію ў іншасвеце? На сталічным Камароўскім рынку бываў ці не кожны беларус — але хто ведае, што той рынак названы ў гонар бажаволка Хведзькі Камара? Абразы святога Міколы стаяць ці не ў кожнай хаце, але ці ўсе ведаем, што ў Беларусі іх ажно два — «Мікола Зімовы» і «Мікола Веснавы»?

Безумоўная вартасць кнігі Ірыны Клімковіч — інтанацыя, пераканаўчая і даверная. Калі аўтарка піша пра скамянелых людзей, ёй сапраўды верыш. І міжволі задаешся пытаннем: а мо і не варта «ў дзень святы працаваць», каб не перакінуцца ў які валун, бы той араты Сцяпан з Вілейшчыны? А прачытаўшы пра шматлікія скарбы, каторыя і дагэтуль чакаюць свайго часу ў азёрных глыбінях і лясных нетрах, адразу прыгадваеш падобныя гісторыі, якія перад сном апавядала твая бабуля. І нават ловіш сябе на думцы: маўляў, а не пагана было б выправіцца на тую «святую гару» з металашукальнікам і рыдлёўкай…

Нават персанажы, на першы погляд, мала сімпатычныя, кшталту размаітых ваўкалакаў і вядзьмарак, у кнізе Ірыны Клімковіч паўстаюць тоеснымі і па-свойму роднымі. Яны чымсьці нагадваюць схільных да выбрыкаў суседзяў, з якімі іншым разам сабачышся, але каторым усё адно прабачаеш усе іхнія заганы, бо яны — свае, не чужынскія. Дый жыццё без людзей з цалкам даравальнымі хібамі было б нудным і прэсным, рыхтык — халадзец без хрэну на велікодным стале.

Кожны, хто прачытае «Калі адчыняюцца нябёсы», напэўна задасць пытанне: адкуль у аўтаркі столькі эксклюзіву пра месца і час, у каторых існуе наш іншасвет? Не ўсе жыхары Валожына ведаюць пра чорта, які калісьці рамантаваў тамтэйшым людзям боты, а пра Камень-Кравец, што ляжыць у Чашніцкім раёне, можна прачытаць далёка не ў кожным спецыялізаваным даведніку! А ведае пра ўсё гэта Ірына Клімковіч выключна з першакрыніцаў. Вось ужо не першы год яна разам з іншымі даследнікамі этнагістарычнага цэнтру «Явар» вандруе па Беларусі ў пошуках надзвычайнага. Так што калі аўтарка піша пра якую цікавостку — можна без сумневу сцвярджаць, што яна не толькі бачыла яе на ўласныя вочы, але і напэўна распытала пра яе.

Кожная кніга мае сваю мэтавую аўдыторыю. У анатацыі да «Калі адчыняюцца нябёсы» напісана: «Адрасуецца шырокаму колу чытачоў». Наконт «шырокага кола» сказаць не бяруся, але мая дзесяцігадовая дачка праглынула гэтую кнігу за два дні. І першае, пра што яна запыталася ў мяне — «А што яшчэ можна прачытаць пра ваўкалакаў і скарбы?».

Як па мне — гэта лепшы камплімент, які можа пачуць пісьменніца.

▸ АГЛЯД

ШЛЯХ ДА РАМАНА: ПРОЗА ЛЯВОНА ВАЛАСЮКА

Уладзімір ЛЕБЕДЗЕЎ

Ніхто, мусіць, з берасцейскіх літаратараў не працуе так інтэнсіўна, як Лявон Валасюк.

Ён паспеў выдаць каля дзясятка паэтычных зборнікаў, сярод якіх такія змястоўныя, як «Леаніды» (2003), «Чырвоная вежа» (2004), «Познія сны» (2006). Кніга выбранай лірыкі «Знакі на валуне» (2010) пэўным чынам падсумавала творчыя пошукі і дасягненні Л. Валасюка-паэта.

Зборнік «Познія сны» цікавы яшчэ і тым, што ў ім побач з паэтычнымі змешчаны і празаічныя творы, а гэта абяцала і далейшыя сустрэчы з прозай пісьменніка. І сапраўды, у 2008 годзе з'явіліся «Сцежкі да сядзібы. Абразкі маленства», а ў 2012 годзе была выдадзена кніга «Вяртанне берасцейскай стралы. Раманы і аповесці, апавяданні і абразкі».

Л. Валасюк-празаік пачынаў менавіта з абразкоў. Гэта жанравая форма ўключае ў свае абсягі лірычныя і бытавыя замалёўкі, мініяцюры, гумарэскі і кароткія імпрэсіі, апавяданні. Заўважым, што абразкі вельмі пашыраны ў беларускай літаратуры, пачынаючы ўжо з канца XIX-пачатку XX стст., з творчасці Ф.Багушэвіча і Ядвігіна Ш., Я.Коласа і Зм.Бядулі.

Герой-апавядальнік «Сцежак да сядзібы» няўхільна спасцігае тыя маральна-этычныя нормы, якімі павінны кіравацца людзі. Ён успамінае пра забавы і свавольствы, не хавае і тыя моманты, за якія і пазней адчувае няёмкасць і прыкрасць («Дзядзькава вяселле», «Цукеркі»). А некаторыя эпізоды з дзяцінства ўжо суадносяцца з будучым лёсам персанажа — пісьменніка і мастака («Пахі дрэва», «Тры волаты», «Водар роднай мовы»). Да ліку лепшых лірычных замалёвак можна аднесці такія, як «Сядзіба», «Палотны плывуць, як ветразі», «Вішні», «Зімовы ўспамін», «Каляды» і іншыя.

Большасць абразкоў — гэта своеасаблівыя аповеды, у якіх у кароткай і сціслай форме пераказваюцца падзеі з больш суб'ектыўных пазіцый. Дарэчы, сам пісьменнік прыгадвае пра аповеды ў рамане «Не здабыўшыя зямлі абыходзяцца балотам...» як пра паданні мінулага і эпізоды з перажытага. У першых зборніках ужо ёсць творы, у якіх пісьменнік спрабуе выйсці за межы абразка, наблізіцца да жанравай формы апавядання. Вылучым такія творы, як «Буслы», «Дзень нараджэння» («Познія сны»), «Двое з адным лёсам», «Лыжка срэбраная, лыжка алавяная» («Сцежкі да сядзібы»). У апошніх творах назіраецца спроба пазначыць кароткімі эпізодамі хроніку сваёй сям'і. Так праз удала знойдзеную мастацкую дэталь («Лыжка сярэбраная, лыжка алавяная») прасочваецца працяглая гісторыя рода па мужчынскай лініі — салдат і абаронцаў радзімы яшчэ ад прапрапрадзеда Аксенція. Заўважым, што Л. Валасюк умее некалькімі выразнымі штрыхамі акрэсліць характар чалавека (як, напрыклад, у змястоўнай гумарыстычнай мізансцэне «Гультай»).

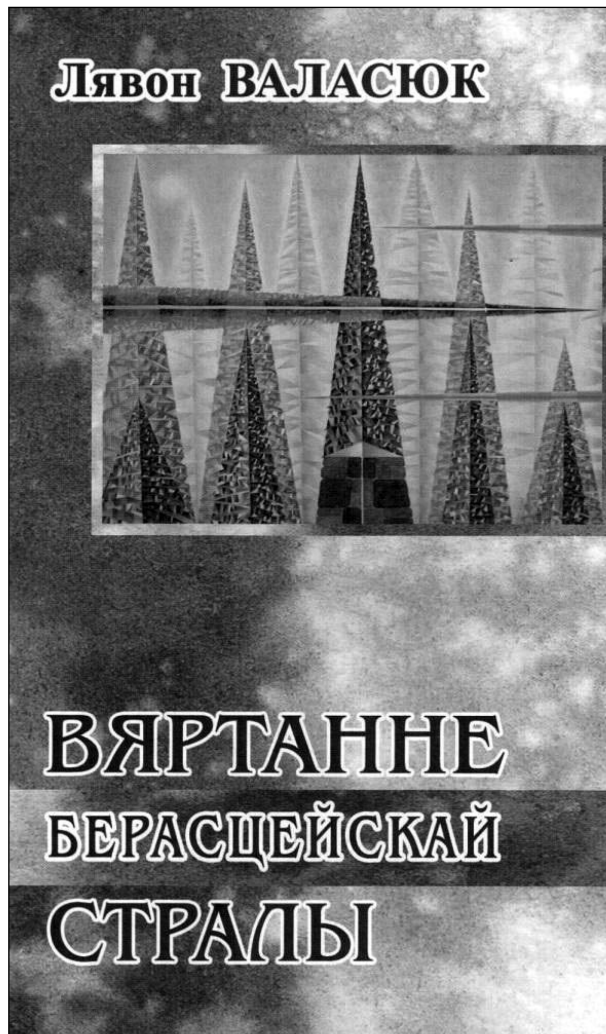

«Сцежкі да сядзібы» былі для пісьменніка першым подступам да больш складанай жанравай формы. Абразкі адначасова ўспрымаюцца як цэласны твор, як пашыраны ў літаратуры жанр аповесці пра дзяцінства, якая складаецца з асобных эпюдаў-фрагментаў. Герой-апавядальнік, як ужо гаварылася, прыгадвае пра тыя моманты, якія найбольш уплывалі на разуменне жыцця. Цяжка пераканацца ў паслядоўнасці развіцця падзей. Эпізоды ўспрымаюцца не як этапы жыцця персанажа, а як этапы станаўлення яго характару ў асяроддзі сваёй сям'і і прыязнай вясковай супольнасці.

У зборніку «Вяртанне берасцейскай стралы» пісьменнік поруч з абразкамі вылучыў у асобны раздзел і апавяданні. Запамінаецца «Комін», які ўжо друкаваўся ў адным з нумароў абласнога літаратурнага альманаха СБП «Жырандоля». Псіхалагічны канфлікт не набывае сваёй вастрыні, а выяўляецца ў гумарыстычным плане: гаспадар урэшце быў задаволены тым, што прысутнасць гора-будаўніка дазволіла яму самому зрабіць тую справу, дзеля якой ён і запрашаў майстра.

Пісьменнік звяртаецца і да сатыры, калі жыццёвая з'ява заслугоўвае асуджэння. Такія творы сустракаліся ў зборніку «Познія сны» («Кныр», «Вось так і жывеш») і ў «Вяртанні берасцейскай стралы» (у апавяданні «Валацугі»).

Вось як, напрыклад, праз аповеды сталай жанчыны перадаецца «клопат» дзяцей пра сваю маці-пенсіянерку: «Вой, ніяк не наскрабу! Усе грошы, мусіць, дачка з сынам пазабіралі. Як палучу пенсію, дык прыедуць, абяруць (абое жывуць у адным горадзе), нічога не застаецца,» — жалілася Ганна, выцірала ражком хусткі пад вачыма, шморгала тонкім носам.

А адна з жанчын трапнай мастацкай дэталлю ўдакладняе як жыве Ганна: «Што ў яе ўзяць цяпер? Быў адзіны канёк драўляны на страсе хаты, дык і той згніў і зваліўся ў гародчык... Вось так і жыве».

Тэма роднай зямлі — цэнтральная ў Л. Валасюка — праходзіць праз усе творы, якія склалі кнігу «Вяртанне берасцейскай стралы». Адначасова заўважаецца, што пісьменнік імкнецца знайсці і адпаведныя жанравыя формы для ўвасаблення складанага жыццёвага матэрыялу. «Студэнцкія канікулы» не толькі прыгодніцкая аповесць, але і своеасаблівы накід рамана «Не здабыўшыя зямлі абыходзяцца балотам...». А прыгодніцкі сюжэт ужо напаўняецца новым зместам — развагамі пра радзіму, пра таямніцы яе гісторыі, пра пераемнасць традыцый, пра змястоўнасць жыцця, надаючы тым самым творам інтэлектуальны пафас.

Акрэсліваецца і скразны тып галоўнага героя ў творах Л. Валасюка-празаіка. Жыццёвы лёс Алеся («Не здабыўшыя зямлі...») у нечым пераклікаецца з лёсам героя-апавядальніка «Сцежак да сядзібы», а паасобныя абразкі гэтага зборніка ўключаны ў раман, як скажам, «Могілкі». А характар мастака-рупліўца, які быў таксама заяўлены ў некаторых раздзелах таго ж зборніка, увасоблены ў рамане «Вяртанне берасцейскай стралы».

У аповесці «Студэнцкія канікулы» і ў рамане «Не здабыўшыя зямлі абыходзяцца балотам...» маладыя людзі шукаюць скарбы, якія калісьці былі схаваны ў ранейшыя гістарычныя эпохі. Вядома, больш складаным па сваёй будове і праблематыцы з'яўляецца раман. Ён ускладняецца праявамі дзівоснага прыгодніцтва і фантастыкі, калі падзеі як бы паралельна адбываюцца ў розныя часы.

Сваёй кульмінацыі дзеянне набывае тады, калі персанажы трапляюць у незразумелыя абставіны, знікаюць дзесьці пад вадой, натыкаюцца на нейкую нябачную Сцяну — і ім адкрываюцца эпізоды з мінулага жыцця. Алесь бачыць, як каваль з сынам перахоўвае французскае золата, а сын каваля адчувае, што за імі хтосьці назірае. І гэтая змена падзейна-часовых ракурсаў праходзіць праз увесь твор.

Сцяна, на якую натыкаюцца персанажы рамана, урэшце падаецца як тое, што дзеліць час. «Мы блізкія да разгадкі, — ціха вымавіў Алесь, трымаючы Алену за плячо. — Але Сцяна пакуль трымае нас у іншым вымярэнні часу. Разумееш, мы трапілі ў нейкую пастку Часу і Абставін, але пакуль Яна не зрабіла нам ніякай шкоды»... І маладыя людзі самі не могуць зразумець таго, было гэта з імі ці толькі яно прыснілася. Ды і сны часамі збываюцца, як здаецца Алене. «Нешта далёкае з даўніны заўжды нябачна прысутнічае побач...»

Калі ісці ад назвы твора, дык відавочна адкрываецца думка аб марнасці намаганняў разбагацець, здабыўшы чужое багацце. Гіне французскі афіцэр, гіне Пятрук. Пераасэнсоўваецца і сам пошук скарба. Гэта не пошук яго для асабістага ўзбагачэння, а пошук самога сябе як грамадзяніна і патрыёта, пошук таго, што звязвае цябе з радзімай. Адзіны сапраўдны скарб, якім валодае чалавек, — гэта родная зямля.

Творы Л. Валасюка адпавядаюць прынцыпам сучаснай прозы. І не толькі таму, што пісьменнік уводзіць такія распаўсюджаныя прыёмы, як прыгодніцтва, фантастыка, напружанасць дзеяння, спробы разгадкі таемных з'яў. Галоўнае, бясспрэчна, у тым, што канцэпцыя жыцця грунтуецца на трывалых народных уяўленнях пра яго. У першую чаргу гэта жаданне маладых людзей служыць роднай зямлі, спазнаваць яе таямніцы, бо навокал «столькі неразгаданага, столькі цікавага з гісторыі роднага краю, што не хопіць і аднаго жыцця, каб хоць у нечым паставіць кропку...».

Дарэчы, пісьменнік праз размовы галоўнага героя з сяброўкай абяцае працяг таемнай прыгоды. «А пра знойдзеную манетку я даведаўся шмат чаго цікавага. Пры хуткай сустрэчы ўсё вам з Тамараю раскажу...»

«Вяртанне берасцейскай стралы» — невялікі па свайму аб'ёму празаічны твор. Аднак аўтар вызначае яго жанравую адметнасць не як аповесць, а як раман. Мажліва, тым самым ён імкнецца падкрэсліць значнасць яго ідэйнаму зместу.

Яшчэ ў 2009 годзе ў абласной газеце «Народная трыбуна» Л. Валасюк надрукаваў верш «Берасцейская страла», у якім, як уяўляецца, ужо пазначаны галоўны пафас будучага рамана:

Бог стралу адпусціў...
З серабрыстым адлівам
Мільганула скрозь час
І асела на сцяг,
І асела на вежу...

Выбар у якасці галоўнага героя Мастака, які працуе над вялікім палатном «Вяртанне берасцейскай стралы», выразна сведчыць пра інтэлектуальны змест твора. Усё ж аснову рамана складаюць не так узаемнаадносіны Мастака і Дзяўчыны, як частыя развагі галоўнага героя, а затым і яго сяброўкі пра повязь часоў, пра пераемнасць гістарычных эпох, пра неабходнасць захавання спадчыны, пра непазбежнасць звароту да традыцый свайго народа.

Правамерна, мусіць, зрабіць дапушчэнне, што падзеі і здарэнні, якія набываюць казачна-паэтычную, таемна-фантастычную афарбоўку, больш звязаны з мроямі і ўяўленнямі Мастака. Ён працаваў на раскопках старога Берасця, уяўляў абрысы таго горада, які быў калісьці размешчаны пры ўпаданні Мухаўца ў Заходні Буг. Затым Мастак вывучаў шматлікія крыніцы па гісторыі горада, а таму і мог «ажыўляць» некаторыя падзеі мінулага...

Вобраз-сімвал Стралы выступае ў ролі захавальніцы традыцый. Яна прыходзіць на дапамогу тым, хто трапляе ў бяду, хто хоча аднавіць спрадвечныя традыцыі, папярэджвае, а то і карае тых, хто знішчае памяць аб мінулым. Мастак хоча ў сваіх карцінах увасобіць тую стралу, якая ўрэшце стала б сімвалам, эмблемай, гербам Горада над Бугам. Мастак прадчувае непазбежнасць такога звароту. У гэтым пераконвае і сама страла, якая аднекуль прылятае ў яго пакой. «Страла якраз навісала над палатном, на якім Берасцейская Страла вярталася ў Горад. Яна была на той час нібыта ахоўніцай, вартаўніцай».

Зварот да Стралы — гэта зварот да духоўнай спадчыны народа, зварот да тых трывалых маральна-этычных норм, на якіх грунтуецца жыццё.

Першыя празаічныя зборнікі Л. Валасюка паказваюць, што ён ужо прайшоў першы этап творчага станаўлення. Пісьменнік паступова пераадольваў залежнасць ад пераказу падзей, імкнуўся вылучаць характары персанажаў, праз кароткія абразкі наблізіўся да апавядання і аповесці, а затым падступіў і да рамана. Выразная грамадзянская пазіцыя, арыентацыя на народныя этычныя прынцыпы, адкрытасць і шчырасць у стаўленні да чытачоў, пошук прыдатных жанравых форм і выяўленчых сродкаў — гэта тое, што ўжо праявілася ў першых зборніках празаіка і далей будзе развівацца і ўдасканальвацца...

ДРУК

«МЫ РАСПРАНАЕМ СЛОВЫ, СЭНСЫ ГВАЛТУЕМ»: «ДЗЕЯСЛОЎ», № 62

ЛеГАЛ

Вясна аніяк не ўцісне цца ў зімна-застуджаны айчынны падворак. Але ж во-во, і наша зямля ўсё-ткі немінуча пачне адтайваць, а людзі развінацца целам і духам…

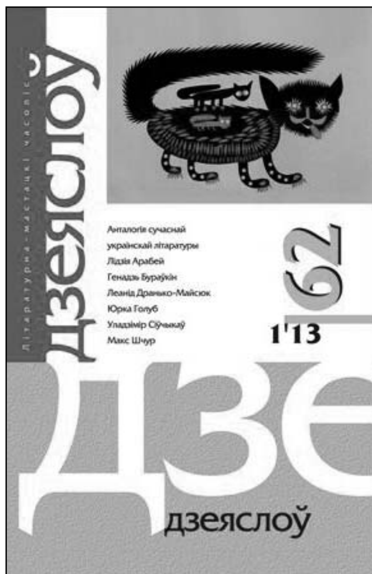

Гаворачы ж пра свежы нумар «Дзеяслова», пойдзем — не парушаючы чарговасці публікацый. З добрай калегіяльнай зайздрасцю дзівішся творчай энергіі і адметным набыткам аднаго з нашых паэтаў старэйшага пакалення Генадзя Бураўкіна (о, як ляціць час, і як гэта нязвычна пісаць!), асабліва чытаючы яго радкі ў прысвячэнні свайму сябру Рыгору Барадуліну: «Карацее жыццё.// Карацеюць лірычныя вершы»… Але ящчэ, даў Бог, абодва па-ранейшаму пішуць і публікуюцца. Вось і гэтая нізка Г. Бураўкіна пакідае ў чытача, не зважаючы на адчувальны песімізм, спадзеў на працяг нацыянальнага духоўнага жыцця:

Куды падзецца з думамі
І што рабіць мне з вершамі,
І тымі,
Што задуманы,
І з тымі,
Што завершаны?
І спадзяванні кволыя
Варушацца:
А ну калі
Яны прыдацца здолеюць,
Прылашчаныя ўнукамі?..

Працягвае публікаваць раздзелы з будучай кнігі «У Вільні і больш нідзе» вядомы паэт і эсэіст Леанід Дранько-Майсюк. Гэтая яго частка, прысвечаная народнаму паэту Максіму Танку, чытэльная, роздумная, дзе-нідзе палемічная, але напісаная з пачуццёвай і дакументальнай дасведчанасцю.Асабліва цікавымі падаюцца запісаныя расповеды перадсмяротна-хворага Яўгена Іванавіча. А яго лукішкінская падследча-астрожная архіўная хроніка (раней друкавалася ў «Літаратурнай Беларусі»), хоць і пунктуальна-дзённікавая, аднак важная ў вызначэнні нацыянальнай значнасці Максіма Танка як асобы, паэта і чалавека. Вось фрагмент «дзеяслоўнага» тэксту: «Праз усё сваё доўгае жыццё ён шчыра хацеў аб'яднаць беларускае і савецкае, народнае і камуністычнае. Паводле Уладзіміра Калесніка: ідэю палітычную паэт перамяраў у ідэю мастацкую! Так, ён быў шчырым камуністам, але песню сваю ў 1930 годзе (васямнаццацігадовы!) пачаў з услаўлення нацыянальных каштоўнасцяў:

…Пад сцягам бел-чырвона-
белым
Чакае перамога нас.
Няхай жа меч пагоні ззяе!

І завяршыў жыццёвую дарогу, трэба сказаць, на той жа ноце — вось ягоныя словы, прамоўленыя ў 1994 годзе: «…сённяшні XI з'езд пісьменнікаў сапраўды заслугоўвае званне гістарычнага, бо ўпершыню сабраўся ў свабоднай і суверэннай Беларусі, над якой горда рэе бел-чырвона-белы сцяг…».

Як заўсёды, метафарычна густыя і віртуозна закручаныя вершы гарадзенца Юркі Голуба, якія прыцягваюць чытацкую ўвагу як нечаканай лірычнай адстароненасцю, так і пераважнай злабадзённасцю грамадзянскай тэматыкі:

Наверх заглядваў верхагляд
І ніца журыўся відушчы,
Калі лупіў у бубны лад,
Што неўзабаве стаў задушным.

Макс Шчур публікуе часопісны варыянт аповесці «Газетчык». Раней, калі ў папярэдніх празаічных творах аўтар выпрацоўваў і даводзіў да філіграннасці свой літаратурны стыль, у яго тэкстах было зашмат розных наваротаў, алагічных таемстваў і моўных пераборау. У гэтай аповесці стыль Шчура вельмі кампактны і чытэльны (можна нават сказаць зручны), аднак не высушаны і не кастрыраваны. Як мне здаецца, ён аптымальны для падобнага жанра мастацкай прозы. Я не аматар дэтэктыўных гісторый, але ў дадзеным выпадку крымінальныя падзеі ўдала дастасаваны да «дзённікавых» развагаў аўтара над сучасным жыццём — як уласным, так і грамадскім, г.зн. — глабальна-еўрапейскім. Гарманічна звёўшы іх на стыках і супрацьстаянні, пісьменнік прыцягвае і заахвочвае чытача да ўнутранага (віртуальнага) дыялогу з аўтарам і галоўным героем у адной асобе. Тут і развагі пра творчасць, і філасофскія пасылы, і высновы розуму і душы, пакладзеныя на шалі зямнога чалавечага часу. І ці не ёсць гэта ўдачай пісьменніка? Як па мне, дык адназначна так. Падаю адзін са знакавых фрагментаў аповесці: «Упэўнены, што такая з'ява, як постмадэрнізм, абавязаная сваім узнікненнем перадусім таму факту, што ў 1946 годзе былі зачыненыя парыжскія бардэлі — у гэтым сапраўдная прычына з'яўлення ўсіх гэтых суберсійных Бадрыяраў, Дэлёзаў, Дэрыдоў і астатніх. Лозунгам рэвалюцыі 1968 года павінна было быць не «Патрабуйце немагчымага», а — «Адчыніце бардэлі!». (Згода, пра опіумныя прытоны сціпла прамаўчы.) Нагадаю, што менавіта бардэль быў калісьці родным домам заходняй культуры і яе найвялікшых прадстаўнікоў.У ім чыстая несублімаваная жывёльнасць мела сваё трывалае, адведзенае ёй месца — сёння яна выйшла з-пад кантролю, і ў выніку ў бардэль, гэткі кірмаш, дзе гандлююць ці хутчэй абменьваюцца асалодай, ператварылася ўсё грамадства. Дакладней, не ў бардэль, а ў дыскатэку — нездарма з антыканцэпцыяй у 60-х так вырасла значнасць папсы. Балазе, праз якіх гадоў дваццаць мужчынская патрэба ў бардэлі была па-свойму задаволеная: з'явіўся інтэрнэт. Вялікі сімулякр пляцу Пігаль, лек душы, бальзам на раны сэрца, сябра ў найвялікшым горы — цэлібаце!»

Традыцыйна-патрыятычную нізку вершаў прапануе чытачам Васіль Жуковіч. Запомніліся радкі з верша пра Янку Купалу:

Калі ў паэце Генія забілі,
У прорву цела скінуць
шмат прасцей.

Ці не праўда, такая выснова даволі спрэчная і наўрад ці падпадае пад творчую характарыстыку нашага класіка, бо забіваюць фізічнае, а не духоўнае, а тут, тым больш, — дадзены Богам дар. Агулам жа вершы цікавыя, напісаныя ў розны час, але з нязменнай душэўнай чуласцю.

Творчасць адной з нашых старэйшых пісьменніц, Лідзіі Арабей, — натуральная прастата і першароднасць. Часам чытаеш яе абразкі і дзівішся: не таму, як напісана, а таму, як заўважана. Вось адна з карацелек, якая называецца «Знаёмыя»:

Тут і развагі пра творчасць, і філасофскія пасылы, і высновы розуму і душы, пакладзеныя на шалі зямнога чалавечага часу. І ці не ёсць гэта ўдачай пісьменніка? Як па мне, дык адназначна так

«Я выпісваю «ЛіМ», чытаю. Сярод аўтараў аніводнага знаёмага прозвішча. Знаёмыя прозвішчы толькі ў некралогах».

Вершы Наталлі Русецкай паслоўна-камерныя (слова — радок), з дзіўнай пунктуацыяй, адасланыя, але пакінутыя без пэўных адказаў (як скажам, «крыжы// раскрыленыя»)… Працытую адзін з лепшых вершаў, прабачаюся, у празаічным выглядзе: «лісты/ галодныімі/ птушкамі/ кормяцца/ з рук маіх/ крошывам/ думак,/ лятуць/ і нясуць/ у дзюбах/ мёртвыя/ словы –/ не наталіць ім/ нашае/ прагі/ размовы».

Апавяданне Уладзіміра Міхно «Валун» — павучальнае і трошкі маралізатарскае. Лірычнасць у ім ёсць, але няма навізны і значных адкрыццяў. Валун у апавяданні так і застаецца каменным, хоць і прагне мець чалавечае сэрца…

Свае вершы на суд чытачоў прапанаваў Віктар Слінка. Яны ў пераважнасці вельмі густаслоўныя і шыракадумныя, але як для мяне, не ўсе з іх дастаткова густоўныя ў сваім лірычным выяўленні. Паэт відочна прагне роздумнай глыбіні і філасофскай разважлівасці, няродка губляючы пры гэтым метафарычную іскрамётнасць і рытмічную напружанасць, што расслабляе чытацкую ўвагу і засяроджанасць. Але ў таленавітага паэта досыць і файных вершаў, у адным з якіх выяўляецца ці не творчае крэда аўтара:

Чытаю,
як быццам на памяць, верш,
які толькі прыйшоў, адразу,
не ведаючы з радка,
што падступае,
ні слова наперад.

Не ведаю, ці гэта дэбют, бо асабіста да гэтага часу не сутыкаўся з мастацкай прозай Алега Аблажэя, але яго апавяданне «Русалачка» даволі ўдалае. Гэта твор пра стан і накірункі сучаснага мастацтва (нешта ад Моцарта і Сальеры), пра вялікую драму чалавечай творчасці, якая ўсё яшчэ працягваецца… Раю пачытаць.

«Канадскія» вершы Юрася Шамецкі цікавыя сваёй утрапёнасцю пошуку ўласнай паэтычнай асабовасці. Нельга не звярнуць увагу на такія радкі:

І я пагаджуся… Бо гэта — праўда… Можа, і я з'ехаў далёка,
каб адчуць сваю мову на адлегласці… Нібыта ў моры,
пачуць яе, як сігнал SOS у неабмежаваным эфіры.
І спадзяюся, што ратаванне прыйдзе і будзе скорым…

У перакладах з расійскай мовы (Уладзем Лянкевічам) друкуюцца тры апавяданні Паўла Анціпава. Першыя два падаліся мне надта спрошчанымі, можа, з той прычыны, што аўтар задумаў іранічна інтэрпрэтаваць пост-савецкі рэалізм, міжволі абапёршыся на яго цвёрдакаменнасць… А вось трэці апавед («Аднолькава шчаслівыя») даволі дабротны і ў меру арыгінальны, з адчуваннем прагі мастацкай самадастатковасці…

Вершы нашага чалавека (беларуса) з польскага Беластоку Андрэя Сцепанюка мяне закранулі: і праявамі аўтарскай экзістэнцыі, і неардынарным паэтычным стылем і стылем мыслення. Ёсць проста адмысловыя вершы.

Цікавая задума апавядання «Мой фотаальбом незалежнасці» беларускага амерыканца Віталя Воранава, але яго недастатковае мастацкае ўвасабленне, на жаль, твор спрашчае.

Найбольш таленавітыя, яркія і неардынарныя праявы паэзіі гэтага нумару ў публікацыі вядомай берасцейскай паэткі Ярыны Дашынай (назва гэтага агляду — цытата з яе верша). Арыгінальнасць, непадробная асабовасць і мастацкая вылучнасць вершаў Ярыны — відавочная. Шкада, што паэтка такога выбітнага дару зацэнена на акраіне Айчыны сваімі гучнаслэмнымі сталічнымі равеснікамі. Упэўнены, час гэтую недарэчнасць выправіць. Прачытайце хоць бы гэтыя радкі з верша «Кветка»:

Мама!
Здаецца, тут бачыцца дно,
здаецца, што мы памерлі даўно
ў гэтым спляценні.
Здаецца,
мяне ў купальскім вянку
спусцілі, зламанай у пазванку,
уніз па цячэнні…

У рубрыцы «Дэбют» з вершамі выступаюць Кацярына Сянкевіч з Гайнаўкі (Польшча) і Юля Сплюшка з Асвеі. Абедзьве (першая ў сваіх вершах занадта закрытая, а другая, наадварот, празрыстая) маюць безумоўныя творчыя перспектывы для літаратурнага плёну.

Увазе чытачоў прапануецца даволі важкі ў аб'ёме і ў мастацкім плане даробак сучасных украінскіх пісьменнікаў і паэтаў («Анталогія ўкраінскай літаратуры», у перакладах А. Хадановіча, А. Спрынчан, М. Скоблы, Э. Акуліна і В. Стралко падаюцца творы Н. Белацарківец, В. Герасым'юка, С. Жадана, Л. Кастэнкі, У. Даніленкі, Б. Жалдака, А. Жоўны, Я. Кананенкі, Л. Панамарэнкі, В. Парцяка ды В. Турбая).

Следам — нізка адмысловых вершаў польскага паэта Рышарда Крыніцкага ў перакладах А. Хадановіча.

Па-за літаратурна-мастацкай часткай часопіса — даволі шмат цікавых публікацый: падарожны артыкул «Боская зямля» У. Сіўчыкава, эсэ Паўла Ляхновіча «Двойчы дзесяць…», літаратуразнаўчы артыкул А. Каўкі «У палоне высокай тугі» (пра крывіцкае пакліканне У. Жылкі), гутарка С. Раманавай з мастачкай Л. Пятруль, а таксама калейдаскапічны рэцэнзійны спектр: А. Брадзіхіна піша пра сучасную інтымную лірыку, Л. Алейнік — пра кнігу А. Усені «Мой лістапад», Г. Янкута — пра кнігу «Шабаны» А. Бахарэвіча, М. Захаранка — пра зборнік «Дзінь-Дзілінь: Пара гуляць у казкі» С. Вітушкі, А. Лапіцкая — пра альманах «Беларус» (Нью-Ёрк, 2012), У. Сцебурака — пра кнігу «Мястэчка G… і ваколіцы…» В. Шалкевіча.

Завяршаецца часопіс рубрыкай «Дзеяпіс».

Добрага настрою вам для чытання і роздуму.

ЛІТКАЛЕЙДАСКОП

НЕВЯДОМЫЯ ВЕРШЫ КІПЛІНГА

У сакавіку 2013 года ўпершыню апублікавалі больш за 50 раней невядомых вершаў Рэдзьярда Кіплінга.

Каштоўную знаходку зрабіў амерыканскі вучоны, прафесар Каліфарнійскага ўніверсітэта Томас Піннэй (Thomas Pinney). Ён адшукаў рукапісы ў некалькіх месцах, напрыклад — сярод папераў колішняга кіраўніка брытанскай кампаніі трансатлантычных і круізных маршрутаў «Cunard Line».

«Вучоныя доўгі час ігнаравалі Кіплінга, магчыма, з палітычных прычынаў. Яго тэксты ніколі не былі вывучаны належным чынам, але цяпер усё зменіцца», — адзначыў Піннэй.

Невядомыя публіцы творы Кіплінга увайшлі ў трохтомны зборнік «The Cambridge Edition of the Poems of Rudyard Kipling» («Вершы Рэдзьярда Кіплінга, Кембрыджскае выданне»). Выданне стала найпоўным зборам вершаў Кіплінга. Трохтомнік складаецца з 1300 твораў.

Найвядомейшыя творы пісьменніка — «Кніга джунгляў» (The Jungle Book), «Кім» (Kim), а таксама многія вершы. У 1907 годзе Кіплінг стаў першым ангельцам, які атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры.

ПОМНІК ШАЎЧЭНКУ

Мэрыя расійскага Новасібірска паведаміла пра тое, што на вуліцы, якая носіць імя Тараса Шаўчэнкі, будзе ўсталяваны бюст украінскаму мастаку і паэту. Ініцыятарам устаноўкі помніка выступіла гарадская нацыянальна-культурная аўтаномія ўкраінцаў, якая з адпаведным хадайніцтвам звярнулася ў гарадскую камісію, якая займаецца пытаннямі аб'ектаў манументальна-дэкаратыўнага мастацтва.

Дата адкрыцця помніка Тарасу Шаўчэнку не паведамляецца, як і імя скульптара, які будзе працаваць над яго стварэннем. Адзначаецца, што ў Новасібірску ўсталёўка бюстаў вялікіх людзей на вуліцах, якія носяць іх імёны, ужо стала добрай традыцыяй. У прыватнасці, у горадзе ўжо ёсць бюсты Крылову, Гогалю і Дастаеўскаму.

СКВЕР АЙТМАТАВА

У Пецярбургу з'явіўся сквер імя Айтматава. Губернатар Пецярбурга Георгій Палтаўчанка падпісаў пастановы пра назвы сямі безназоўных сквераў, чатырох вуліц і адной шашы ў Пецярбургу. Двум скверам прысвоены імёны спевака Эдуарда Хіля і пісьменніка Чынгіза Айтматава.

У гонар Айтматава названы сквер на скрыжаванні вуліцаў Руставелі і Карпінскага.

ТАЛСТОЙ НА ВВС

Тэлекампанія ВВС плануе зняць серыял па рамане «Вайна і мір» Льва Талстога.

На сённяшні дзень вядома не так ужо і шмат падрабязнасцяў аб тым. Нават імёны акцёраў пакуль не выдаюцца.

Брытанцы збіраюцца зняць 6 серый фільма, працягласць кожнай складзе каля гадзіны. Асноўная ідэя фільма — узаемаадносіны герояў, для філасофскіх разважанняў месца не будзе.

Аўтар сцэнарыя — Эндру Дэвіс, праславіўся тэлевізійнай экранізацыяй «Гонару і прадузятасці» Джэйн Осцін, а таксама экранізацыяй твораў Чарльза Дзікенса («Халодны дом»).

Эндру Дэвіс супакоіў публіку з нагоды скарачэння зыходнага тэксту. Ён паведаміў, што серыял без сумневаў прыцягне вялікую колькасць гледачоў, а таксама запэўніў, што экранная версія не будзе прымітыўнай, а, наадварот, стане цікавай і займальнай.

ПЕДАГОГІКА АД ВАСЫЛЯ ШКЛЯРА

Вядомы ўкраінскі пісьменнік, грамадскі і палітычны дзеяч Васыль Шкляр падзяліўся метадамі выхавання дзяцей.

У каментары тэлепраекту «Доброго ранку, Львове» ён зазначыў, што выхоўваць дзяцей патрэбна ўласным прыкладам. «У Кіеве ёсць праблема: дзеці труцца ў расійскім асяроддзі, — заявіў пісьменнік. — Я нікалі сказаў сваёй дачушцы: «Пачую расійскае слова — заб'ю, як Тарас Бульба свайго сына».

ПАМЁР ІМАНТ ЗІЕДОНІС

27 лютага спачыў у вечнасці вядомы латышскі паэт Імант Зіедоніс. Яму было 79 гадоў.

Імант Зіедоніс — адзін з найвядомейшых пісьменнікаў Латвіі. У савецкія часы ён быў уганараваны Дзяржаўнай прэміяй Латвійскай ССР і званнем народнага паэта. У 1995 годзе Зіедоніс атрымаў ордэн Трох зорак.

Зіедоніс таксама вядомы як аўтар кароткіх празаічных твораў (эпіфаній), сцэнарыст, перакладчык і палітычны дзеяч.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў lenta.ru, Deutsche Welle, РИА Новости, gazeta.ua, Газета.Ru, vsiknygy.net.ua і LETA

ПРЭМІІ

ПРЭМІЯ САЛЖАНІЦЫНА

У 2013 годзе прэміяй Аляксандра Салжаніцына ўзнагароджаны расійскі паэт Максім Амелін. Пра гэта на сваёй старонцы ў Facebook паведаміў літаратуразнаўца і пісьменнік Аляксандр Архангельскі.

Узнагароду Амеліну прысудзілі з фармулёўкай «за наватарскія эксперыменты, якія рассоўваюць межы і магчымасці лірычнай паэзіі, за развіццё разнастайных традыцый рускага верша і за шырокую асветніцкую дзейнасць на карысць прыгожага пісьменства». Пераможца атрымае 25 тысячаў даляраў ЗША.

Максіму Амеліну 43 гады. Ён аўтар кніг вершаў «Dubia», «Халодныя оды», «Конь Гаргоны», «Гнутая гаворка». Таксама ён вядомы як перакладчык з лаціны і старагрэцкай.

Прэмія Аляксандра Салжаніцына ўручаецца з 1998 года. Узнагарода прысуджаецца пісьменнікам, якія жывуць у Расіі і пішуць на рускай мове. У склад журы прэміі ўваходзяць Мікіта Струве, Валянцін Няпомняшчы, Людміла Сараскіна, Павел Басінскі і іншыя. Да сваёй смерці ў склад журы ўваходзіў і сам Аляксандр Салжаніцын.

Лаўрэатамі прэміі Салжаніцына былі Алег Паўлаў, Алена Чукоўская, Іна Ліснянская і іншыя. Двойчы прэмія ў якасці выключэння прысуджалася пасмяротна: Канстанціну Вараб'ёву і Віктару Астаф'еву.

ПРЭМІЯ ШАМІССО

Пісьменніца ўкраінскага паходжання Мар'яна Гапоненка ў лютым 2013-га атрымала прэмію Адэльберта фон Шаміссо ад Фонда Роберта Боша.

«Раманам «Хто такая Марта?» Мар'яна Гапоненка стварыла новую танальнасць у сучаснай нямецкамоўнай прозе», — адзначыла журы Фонда Роберта Боша, прысуджаючы прэмію Шаміссо. Узнагарода прызначаецца з 1985 года за апублікаваныя нямецкамоўныя творы аўтарам ненямецкага паходжання.

Журы прэміі перакананa, што 31-гадовай пісьменніцы ўдалося паказаць кунежную і ўдначас камічную красу жыцця чалавека.

Прэмію ў памеры 15 тысячаў еўра Мар'яне Гапоненка ўручылі ў Мюнхене. Узнагародай Фонда Роберта Боша ганаруюцца ўнёскі ў нямецкамоўную літаратуру аўтараў, чые творы спрыяюць міжкультурнаму абмену.

У рамане М. Гапоненка распавядае гісторыю 96-гадовага ўкраінскага прафесара-арнітолага Лукі Левадскага. Апошнія тыдні жыцця ён праводзіць у відэнскім «Грандгатэлі», дзе думкамі вяртаецца ў маладосць...

«Раман дзівосны! — захапляецца кнігай «Der Spiegel». — Гэта свята жыцця, якое застаецца святам і тады, калі размова ідзе пра смерць». «Гэта раман-насалода!» — пацвярджае «Tageszeitung», а рэцэнзент «Neue Züricher Zeitung» асабліва адзначыў «уражлівa смелую мову аўтаркі, якая не спалохалася патэтычнасці». У іншых рэцэнзіях згадваюць пра «паэтычнасць», «арыгінальнасць», «свежасць» расповеду.

Нямецкая мова для Мар'яны Гапоненка — не родная. Яна нарадзілася ў Адэсе ў 1981 годзе (яе мама — расіянка, а бацька — грузін). У Нямеччыну Гапоненка пераехала ў 19-цігадовым узросце. Тады за апублікаваныя ў нямецкіх часопісах вершы Мар'яна атрымала нямецкую літаратурную стыпендыю.

«Пісаць па-нямецку я пачала гадоў у пятнаццаць. Мне спадабалася сур'ёзнасць той мовы, я зацікавілася яе вытокамі, людзьмі, якія гавораць на ёй», — распавяла Мар'яна ў інтэрв'ю «Deutsche Welle». Нямецкую яна вучыла ў школе...

ПРЭМІЯ ВАЗНЯСЕНСКАГА

Да 80-гадовага юбілею паэта Андрэя Вазнясенскага, які будзе адзначацца ў траўні 2013 года, заснаваны Фонд яго імя і прэмія «Парабала».

7 сакавіка адбылося першае арганізацыйнае паседжанне журы гэтай новай расійскай прэміі, у якое ўвайшлі актрыса Ала Дзямідава, пісьменнікі Яўген Грышкавец і Дмітрый Быкаў, паэт Юры Кубланоўскі, літаратуразнаўца Алена Пастарнак, кампазітар Аляксей Рыбнікаў, мастацкі кіраўнік МХТ імя Чэхава, акцёр Алег Табакоў і пісьменніца, крытык Зоя Багуслаўская (старшыня Фонда).

Прэмія «Парабала» будзе ўручацца ў чатырох намінацыях: аўтару паэтычнага твора, аўтару прозы, пастаноўшчыку спектакля, кінастужкі, тэлестужкі і кінасцэнара, а таксама адмысловая прэмія — аўтару твора, заснавана на творчасці Андрэя Вазнясенскага. Спашукальнікаў на прэмію прапаноўваюць члены журы за некалькі месяцаў да прысуджэння, прычым вылучэнне будзе таемным. Па правілах прэміі, твор, які намінуецца, павінен быць апублікаваны цягам апошніх трох гадоў (паэзія) ці пяці (проза). Са спектакляў на прэмію могуць прэтэндаваць пастаноўкі апошніх пяці гадоў.

Упершыню ўзнагароджванне лаўрэатаў прэміі пройдзе 17 траўня 2013 года. Лаўрэаты прэміі атрымаюць медалі, дыпломы, а таксама грашовыя ўзнагароды.

Прэмія «Парабала» будзе ўручацца штогод у траўні.

Заснавальнікам Фонда імя Вазнясенскага сталі Зоя Багуслаўская, удава паэта, разам з сынам Леанідам Багуслаўскім. Мэта Фонда і прэміі заключаецца ў захаванні і вывучэнні творчай спадчыны паэта-шасцідзясятніка.

З. Багуслаўская з 1991 года была заснавальніцай і мастацкім каардынатарам расійскай прэміі

ў галіне вышэйшых дасягненняў літаратуры і мастацтвы «Трыумф». Аднак пасля 2010 года з-за цяжкасцяў з фінансаваннем прэмія перастала ўручацца.

У чэрвені 2012 года прэзідэнт Расійскай Федэрацыі Уладзімір Пуцін даручыў заснаваць стыпендыю імя Вазнясенскага, якую студэнты, што вывучаюць журналістыку і літаратуру, атрымліваюць з 2013 года. Кіраўнік расійскай дзяржавы таксама прапанаваў назваць у гонар паэта, які памёр у 2010 годзе, бібліятэку і стварыць у Маскве музейна-культурны цэнтр імя Андрэя Вазнясенскага.

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by